

Ljudje od Soče.

(Spisal Stanko Bor.)

I.

Razstreljeni most.

Ko smo prišli koncem maja prvič v postojanke ob Soči, je lilo z neba, kot da se je oblak utrgal. Po opolskih stezah nam je drselo, da smo padali kot snopje, črna noč nas je ovijala v svojo črno haljo, da smo stopali na tiste pred nami in jih potezali s seboj na razmočeno zemljo; tisti za nami so prednje v gotovih presledkih maščevali. Glasno govoriti je bilo prepovedano. Kletvice in vzdihi so zamrli med stisnenimi zobmi in ustnicami. Neskončna pot v tej črni, črni noči, mučna negotovost je razdražila živce do nestrpnosti.

Kljub nalinu smo čutili bližino Soče. Zamolklo je šumelo od blizu, se penilo in zaganjalo ob bregove . . . — Kaj bi bilo, če ne Soča?

Soča voda . . .

Kaj da sem topo in nemarno počenil v blato, ko sem storil vse svoje dolžnosti? Ali ne čuješ šumenja Soče vode, kateri ti je včasi pričaralo opojno razkošnost v srce, donebesne misli v glavo? Kako ti je bilo vselej pri srcu, ko so zapela slovenska grla večno lepo pesem »Soča voda je šumela . . .«? Kaj nisi vselej odložil Gregorčiča, preden si prebral »Soči«, zastrel v daljavo in ti je tiko hrepenenje vstajalo v duši? Kaj se ne spominjaš, kako si si enkrat v takem hipu tihega hrepenenja razložil simbol Sočinega šumenja? Kolikokrat si si želel prisluškovati v tiki noči njenemu šumenju in mislit misli svojega srca, svoje volje, svojih ciljev! Kaj ti je danes?

Črna noč je ovila svojo haljo takoj tesno okoli moje glave, da nisem videl ni roke, ki sem jo stegnil v noč; nisem

razumeti, kakor sem ga razumel nekdaj. Moj Bog, šumenje Soče v jasnih nočeh, v mesečini — šumenje Soče v viharnih nočeh, v takih nočeh, kakor danes . . .

Lilo je neprestano, nihče se ni več trudil, da bi se na kakršenkoli način ubranil mokrote. »Skozi kožo ne more . . .« je šepnil nekdo in vsi smo mu pritrdili. Ker ni smel nihče prižgati vžigalice, nismo niti približno vedeli, v kolikem času smemo pričakovati belega dneva. Mislili smo da je že tri, morda zato, ker smo že eleli, pa morda še niti polnoči ni bilo . . .

V brezupno, črno noč je zaklical tuj glas v tujem jeziku.

Nihče mu ni odgovoril, niti zganili se nismo, kot da ne kliče nas.

Glas je vprašal v slab nemščini, kje je kdo?

Nihče mu ni odgovoril.

Glas je zaklel v mažarsčini, potem smo čuli, kako so se pogrezali čevlji v vodo in blato in se bližali.

Nihče ni vprašal, kdo se bliža, le glave smo malo dvignili. Hrvaška in mažarska

Spominska cerkvica pod Krnom na Goriškem. Sezidala jo je gorska brigada Gerabek, ki od začetka vojske brani naše gore in planine, v spomin svojim padlim junakom, ki počivajo po gorah od Krna do Mrzlega vrha. Njena dolžina je 18 metrov; spodnji del je zidan, gornji pa leseni, kojega obdajajo grbi vseh kronovin monarhije. V notranjščini so imena čet in v hrastove deske vžgana imena padlih junakov. (Dve slike te cerkvice sta že bili v Ilustr. Gl. št. 37.)

V naredko zasedeni postojanki se nismo spoznali, šepetaje je povedal poveljnik svoja navodila, kazal z roko v noč, razložil, kako si predstavlja obrambo; straže so tonile v črno noč, kamor je pokazal z roko, vedel ni nihče, ali buti v prihodnjem hipu ob drevo, ali mu spodrsne, da se zakotali po bregu navzdol, morda naravnost v Sočo.

videl vojaka, ki je počenil ob meni, nisem videl tistega, ki je stopil mimo mene in me oškropil z vodo in blatom; ničesar nisem videl.

Bližino Soče sem čutil — videl je nisem. Njeno šumenje mi je udarjalo zamolklo, temno in težko na uho. Ni me vzdramilo, tuje in pretežko in pretemno je bilo, da bi me ogrelo, da bi ga mogel

kletvica je izvenela istočasno v noč, ko je zagazil prišlec na enega vojakov.

»Zakaj se ne oglasiš?« je vzrojil prišlec v slab nemščini.

»Kaj ne paziš, teslo!« se je jezik pohtoven.

»Ali je kak častnik blizu?« je vprašal prvi.

»Kaj pa je?« sem se oglasil.

»Laškega ogleduha sem ujel!«
 Postali smo pozorni.
 »Kje pa je?«
 »Tu, vklenjenega sem pripeljal!«
 »Tak stopite vendar bliže z njim!«
 Številne stopinje so zabrodile po mla-
 kuži, dokler ni vprašal glas v slabem nem-
 ščini od čisto blizu, kje sem.
 Bulil sem v noč, ali videti nisem mogel
 ničesar, ni ogleduha samega in njegovih gonjačev.

Soče in si kljical na ono stran! Kaj pa si se plazil skozi žične ovire in po strelske jarkih?«

»A, zato . . .« Bridko mu je prišla beseda iz ust, potem se je zopet zganil in stopil korak bliže, menda na korporala, ker ga je ta pahnil nazaj. »A, zato, zato torej so me vklenili ko razbojnika in me vlačite okoli.« Prenehal je za hipe, nato je zakričal z obupnim glasom: »Ogledu-
 šta me dolže, ha, ogledušta . . .«

iz te vasi, ali tu blizu kje?« se silil vanj poizvedovaje.

Počasi in mirno je začel, dasi mu je glas še vedno trepetal: »Da ni noč, bi vam pokazal belo hišo na oni strani Soče. Povprašajte po vsej dolini, vsako dete vam bo povedalo, da je moja, ne, da je mojega sina, ki je nekje v Galiciji. Pred štirimi dnevi sem optral tovor z obleko na rame in ga ponesel k sorodnikom v hribe na tej strani Soče, ker so ljudje go-

Prva slika: V hraštov deske vžgana imena padlih vojakov v spominski cerkvici pod Krnom. — Druga slika: Pogreb dveh častnikov iz spominske cerkvice pod Krnom.

»Kje ste ga ujeli?«
 »Tu doli čisto ob Soči. Skozi žične ovire se je splazil, si ogledal natančno vse naše strelske jarke in obrambne naprave, potem je tekal ob Soči, ko da išče pripravnega mesta, kjer bi jo preplaval. Prav gotovo ima na oni strani pomagače, ki čakajo nanj in njegovih znamenj, zato parkrat je zakljal v čudnem jeziku čez vodo!«

Pripovedovanje mažarskega korporala je vzbudilo veliko pozornost.

»Kako pa govori, ali samo laško?«
 »Nisem razumel ni ene besedice njegovega blebetanja. Morda je res laško.«

Poklical sem korporala, ki je znal laško kot svoj materni jezik. Komaj sem spregovoril prve besede v hrvaščini — z mažarskim korporalom sva tolkla nemščino — sem čul, kako se je zganilo v blatu za korporalom. Tih, plah in negotov glas je zajecljal: »Gospod . . .«

»Kdo to govori?« sem vprašal osupel.

»Jaz, gospod, jaz revež . . .«

»Ali to govori ogleduh?« sem vprašal mažarskega korporala.

»Da!«

»Ni treba korporala, ki zna laško! —

Ti govoriš slovensko?«

»Slovensko!« se je čul glas iz teme.

»Pa le kako si se mogel prodati za Judeževu službo, le kako si se mogel ponizati do tako podle službe, do ogledušta?«

»Jaz — do ogledušta?« Mož se je premaknil z mesta, da je brizgnila voda in blato do mene. Glas je nekoliko zvišal, v njem je zvenelo taho trepetanje in prikrito ogorčenje.

»Saj so te dobili, ko si hotel preko

»Ne vprij! — Pustite gal!« sem rekel korporalu, ker sem slišal, da se pripravlja, da bi ga udaril.

»Ha, saj je vseeno! Le udari, le udarite po ogleduhu, le bijte ogleduha . . . ogleduha . . .«

»Kaj niste krivi?«
 »Jaz . . . kriv . . . ogledušta . . .?«

»Kaj ste potem delali ob Soči? Kaj ste klicali na ono stran?«

»Sem že ogleduh, kaj pa sem,

če ne ogleduh, ker sem se splazil po strelske jarkih in skozi žične ovire do Soče in klical tja na ono stran?

Ogleduh, ha, ha, ogleduh . . .« Tako trpko je izrekel te besede, da se mi je smilil.

»Torej niste ogleduh! Kaj pa iščete ob tej uri in v taki noči ob Soči?« Molčal je. Njegovega obrazu ni sem videl, vendar je moral biti boj, ki ga je bil sam s seboj, težak. Da ni kriv, sem bil prepričan. Ali bi drugače izgovarjal s tako trpkostjo besedo ogleduh, ali bi molčal, ko bi se lahko na dolgo in široko zagovarjal?

»Povejte vsaj, odkod ste doma? Ali

vorili, da ne bo varno ostati na oni strani; ko sem se vrnil, da odnesem še en tovor in vzamem deco in mlado in ženo s seboj, je bil most razstreljen. Most razstreljen, Soča nas loči . . . Na oni strani mali otročički, moja žena, sinova žena — jaz tu, jaz tu in . . . in ogleduh . . . ogleduh . . .«

»Razvežite ga! Alo, četovodja, kar z bajonetom mu prerežite vrvi!«

Moj četovodja je odrinil mažarskega

Vojni alarmni zvonec naše primorske straže.

korporala in naglo prerezal možu vrvi na rokah.

»Jaz vas ne smem na lastno odgovornost izpustiti, ali prav gotovo vas iz-

puste, ko le ena priča iz vasi pove, da je res, kar ste izpovedali.«

Mož ni odgovoril.

»Četovodja, vodite moža do bataljon-skega poveljništva, ta korporal s svojo stražo gre z vami, ali poveljnik ste vi? Razumeli?«

»Da! — Naprej, za mano!«

Po brodenju po blatu sem sodil, da se oddaljujejo.

»Prav gotovo vas izpuste!« sem rekel odhajajočemu možu. Odgovoril ni.

»Le tako povejte, kakor ste meni povедali, pa bo vse dobro!«

Ni se oglasil.

»Kaj vam je lažje hoditi, ker niste zvezani?« — Molčal je.

Koraki so se oddaljevali in ginili v črni noči ...

da je domovina, odkoder je ta zemlja, opustošena kot puščava po vojski in draginji in po lenobi njih veliko, pa tudi po vaših divjih grehih. Pojdita torej in zberita svoje pomagače in porujo trnje in obdelujte ubogo zemljo, preorajte jo v njive in zasadite gozdove in seje žito in deteljo in proso in zajezite potoke in zaredite dobro živinsko pleme in ugonobite zver i gori v gorovju i v svojem divjem srcu, če bi se hotela vnovič dvigniti! To bo težko življene in potiti se morate in krvaveti, ker ste prej pot in kri od drugih zahtevali. Toda junaško življene bo to, pravi viteški poklic vitezov plemenitih Terrapiantov in bo veselilo vas in vaši otroci in otrok otroci se bodo smeiali. V imenu presvete Madone!, ali hočeta?«

»Da, sveti Oče, da, stric papež, hoče-

Abrucih govorili o »Mariji v verigah«, je zadnji človek vedel, katero čudodelno podobo mislio.

Potem se je pa začelo po deželi navzgor in navzdol veliko zadoščenje z rovnico in sekiro. Potrebni denar in orodje, vprego in vprežno žival je daroval papež, in od Spoleta in Foligna prav gori do začudenih kamenitih sibilske obrazov se je razlegalo kopanje in sekanje, kakor da bi bilo treba v dnini našega Gospoda Boga prirediti nov raj za novo človeštvo.

Raj sicer res da ni vzvetel. Tudi je ostalo pri Adamu in Evi starega svetovnega reda. Vendar pa se je temna divina preustvarila v rodovitno zemljo z mlekom in sadjem in tudi mračna duša tega rodu si je privzela krotkejši in jasnejši značaj. Možje so postali bolj ženski, kar je bilo zelo potrebno, to se pravi, navadili so se po brezrčnem delavnem sklepanju zvečer vedno bolj in bolj ljubiti sladkost delopusta, utehu ob ženi in blagoslov svojega tihega, dobrega ognjišča. In žene so postale bolj moške, kar se je zdelo prav takaj nujna potreba, to se pravi, niso oblekle hlač, ampak so svojim štiri- in šestnajstletnim sinovom, ki jim je že mah poganjala, še vedno junaško iztepavale hlače po vsaki prešernosti. Te ženske so vedno bolj očitno spoznavale: čim večji je vrt, čim težji ključi od kleti in čim okusnejša postaja kuhinja, kaj da same v resnici pomnijo, in blagodejno in verige drobeče dejanje Madone, ki je bila tudi ona njih spola in je vso moško oblastnost z enim samim vetrcom svojega pajčolana prekosila, je dalo Abrucovkam še zadnji krepki sunek iz nekdanje sužnosti do spoštovanega in krepkega sovladarstva, čeprav še vedno umerjenega po krilu in kiti in še drugačni previdnosti narave.

Komaj je bil Sesto zopet v deželi, že so hiteli stari roparji in pretepači pod povojstvo svojega ljubljenega, vse presegajočega poglavjarja, da blagoslov sejejo, kjer so prej grešili. Bodalce in meč so dobesedno prekovali v mirno poljedelsko orodje, kakor stoji v sv. pismu. Kjer so se prej o svojih čudnih prigodbah bili z divjimi baroni ali gorskimi nasilnikami, so se zdaj za smrt in življene borili z nasilnimi hudourniki. In kjer so prej oropali skopuško kramarsko drhal do zadnjega šiva, so zdaj ropali še bolj skopo zemljo prav do dna. In kar so prej tolkokrat pokradli iz zapahnjenih palač, te kovine in kristale so šli zdaj iskat v dragocene kamnolome. Tako se je zgodilo, da so tam, kjer je bilo prej veliko stradanja, uživali dobro vino domačega pridelka in potice lastne peke in so si ob nedeljah od prekajenih krač rezali svoje ne preveč skrbno odmerjene porcije in peli po večernicah ob plesu svojih zalo oblečenih hčerā in sinov romance o mladeniku iz Losse, o zvesti dvojici Rufi in Brigonu iz Nursije in druge pripovedke in jih je eden na kitaro brenkal ali godel na božanstvene dudle. In so lahko tako slovesno praznovali. Zakaj če si pogledal iz visokega domačega gorskega okna doli po dolinah, si videl ljubo dežlico, plavo v gozdovih in rumeno v žitu in zeleno v vrtovih in blaženo v smehu človeškem.

Tudi stari da Dia je bil po svoje deležen napredajoče kulture. Postal je namreč kanonik v Spoletu in se je od časa do časa peljal v jako dolgem in zelo vijoličastem prelatskem plašču v Surigno k svojemu bivšemu župniku, ki ga je prej vedno pestil kot svojega podložnika in mu je pri skupnem kosilu z nekoliko slabšim vinom

Naše gorske havbice na italijanski fronti.

Sisto e Sesto.

Povest iz Abrucev.

Spisal Henrik Federer. — Poslov. Franc Poljanec.

(Konec.)

»Che si, o che si!«¹ mu je zadonelo nakvišku, »visoko kot trobenta in nizko kot pozavna s prisegajočo, nepremagljivo vernostjo.

Velik dolg imata poravnati. Dobro, zdaj vem, kako. V rokah imata kepo zemlje in rastlino. Prav, naj bo to vajin grb, Cavalieri di Terrapianta!²... Vidva vesta,

va, hočeva ... takoj na delo in vedno pri njem!«

Poskočila sta, kakor da bi se z dvema korakoma prišlo gori do sibilskih gor. Toda takoj sta zopet padla nazaj na kolena. Zakaj verigi od členka do členka sta ju še zadrževali.

»Nikar tako prenaglieno, brata,« opominja papež vlahnem videzu šale. »Kar brez blagoslova bi najrajši drla od namestnika Kristusovega, pa vama je vendar blagoslov potrebnejši kakor katerikoli ubogi grešni duši. Sprejmita ga torej kot dobra kristjana, ostalo! — pokazal je na okove — se bo lahko naredilo.«

Nato sta ob svitu bakelj in rožljaju verig ponizno prejela apostolski blagoslov. Železne okove z nog, ki so bili takorekoč hkrati blagoslovjeni, sta položila doma Madoni pred noge, in če so kesneje v

¹ Da, da, kajpada!

² Vitez plemenita Terrapianta (terra = zemlja; pianta = rastlina).

Ljudje od Soče.

(Spisal Stanko Bor.)

II.

Žena s skrbjo.

rebujenje na tisti praznik presv. Rešnjega Telesa je bilo kaj čudno. V jutranjem poluspanju sem se dobro zavedal, da je ta dan Telovo, čul sem, prav dobro in razločno sem čul, da pokajo na Ljubljanskem gradu topovi, da tako po kajo, da se trese hiša, v kateri spim. In In ta grom topov me hoče za vsako ceno vzbuditi. Vzbuditi me hoče danes, na Telovo, na praznik, ko je zopet en dan, da jo — petošolec — malo dalje potegnem in se naužijem vsaj do osme ure sladkega jutranjega spanja. Ne boš in ne boš! In če še tako poka, ne dam se vzbuditi, nočem odpreti oči — to mi je bilo zlasti tokrat prav jasno, kadar me je kak pokar potresel v postelji in ni dosti manj-

»Topovi razbijajo...«
»Saj jih čujem! Kaj pa je na tem, saj so vendar naši!«
»O, naši! ? ...«

»Pa niso sovražni?«
»Niti eden naš se dosedaj ni oglasil!«
»Ti! ?« Sklonil sem se na postelji in zazijal vanj. Torej so vendar začeli, torej so že prišli do sém? Ko sem pred tremi urami legal spat, je vladal zunaj grobni mir.

»Najbolj streljajo na naš odsek . . .« Strahovito je poknilo blizu hiše, skoro sem padel z roba postelje na tla, tako se je stresla.

»Hitro, hitro, hitro . . .« sem govoril nervozno in se v naglici napravljal.
»Jezus križani . . .« je zavpil pred vrati obopen ženski glas.

»Kaj pa je, kaj pa je . . .« sem zaklical. Tako ves zmešan sem bil: to prebujenje, to presenečenje, vest, da streljajo na naš odsek, na moje ljudi najbolj, ta obopen, v srce in mozeg segajoči klic hišne gospodinje . . .

»Jezus križani . . .« Odprla je vrata, v naročju dojenčka, ki je jokal iz vseh svojih moči, nepočesana, v naglici samo

Nosnice so ji drhte, okoli usten se je zarezala ostra, bolestna črta. Ali so to lica tiste žene, ki jih je včeraj oblila zdrava rdečica, ko mi je pripovedovala o svojem možu v Galiciji in da hoče iz ljubezni do njega in dece vstrajati na dom, pa naj pride kar hoče? Danes so upadla, bleda, z zelenkastim dihom navdahnjena. Ne, ni obup, kar izraža njen obraz, popolna one-moglost je, nemoč pomagati deci; prenaglo se je zgrnilo to gorje na njo in pregrozno, da bi se umirila sama. Tako sama, tako sama na sebe navezana, mož nekje v Galiciji . . .

Pretresel me je prizor, da sem za hipe pozabil nase in mi je sluga — tudi ves osupel — zastonj ponujal posodo za umivanje.

»Kaj pa je . . .« sem zajecljal, »pa ni . . .«

»Kaj naj začnem, križani Bog . . . ?« Stopila je korak bliže in iztegnila roko, na kateri je držala dojenčka.

» . . . pa ni matere kaj doletelo, da ste tako zbegani?«

»Mati so šli na pašo, preden so začeli streljati. Čujte, tam gori v košenico

Z avstrijsko-laškega bojišča: Razstreljeni most pri G.

kalo, da nisem spregledal. Trdovratno sem stiskal oči in negoval misel, da je še dolgo, dolgo do časa, ko bo stopila gospodinja k postelji in me poklicala.

Nekdo je naenkrat silovito potrkal na vrata.

Stresel sem se in odprl oči.

Za božjo voljo, kje pa sem? Saj ni to moje študentovsko stanovanje v Ljubljani.

Udarilo je blizu hiše s tako močjo, da se je zazibala postelja ko zibelka.

Kje sem vendar?

Sunkoma so se vrata odprla na stojaz, sluga je planil v sobo.

Saj res, na vojni sem, ob Soči sem . . .

»Gospod praporščak . . . «

»Kaj pa je? Kak pa si . . . «

površno oblečena, dvoje otrok se je je držalo za krilo. Dojenček je držal prstke desne roke pri ustih, z levo je krilil proti materinemu obrazu; ker ga ni mogel ujeti, je še bolj jokal; fantek in deklec ob materinem krilu sta imela polne oči solz, vendar nista na glas jokala; krčevito sta se držala materinega krila, se stiskala k njej, skrivala glavici v njen predpasnik, pa ju zdajinsdaj zopet odgrinjala in plaho pogledala na materin obraz.

Izraza na obrazu te mlade matere v tistem trenutku ne pozabim nikdar. Ali je bil obup? Ne, obup menda ni bil, ker obup bi ne vdihnil v oči, ki so ostale suhe, takih pogledov opore iskajočih, v skrbi za deco plahih in begajočih od dece do mene in od mene po vseh kotih sobe.

največ streljajo, kjer pasejo živino. O, ko bi vsaj oni bili doma . . . «

»Vsaka granata ne zadene, si bodo že poiskali kako zavetišče; ko preneha streljanje, pridejo domov.«

Zunaj je votlo bobnelo, vsak udar granate je rodil po dolini stoteren odmev, kakor da udarja grom v sredo doline, se tu razkraja v pohlevnejše bobnjenje, ki obišče vsak kotiček doline. Spomnil sem se svojih ljudi, naglo vrgel v pergišču vode na obraz in potegnil z otečačo po njem.

»V sosedovo hišo je zadelo, odbilo en ogel, sosedovi so bili doma . . . ničesar ne vem . . . «

»Če bi vsaka zadela, kje bi že bili mi, kajne Ivo?« sem rekел ravnodušno.

»Druga je udarila na pot pred našo hišo, šipe je pobilo, v sobo in vežo je nametalo vse polno kamenja!«

»Vidite, kako se človek vsega privadi, mene niti vzbudilo ni, dasi je tako blizu udarilo!«

»Kaj bilo i meni, da sem sama?! Ali ti... ti... ti otročički, ti črvički...« Njen glas je bil tako obopen in v srce segajoč, da sem prenehal z zavezavanjem čevljev.

»Saj ne bo tako hudo! Verjemite mi...«

»Ena je udarila v sosedovo hišo, druga na pot med sosedovo in našo, tretja bo v našo...«

»Tak pojrite vendar, kaj bi bili tako malodušni...«

»Poglejte jih...« Še en korak je stope bliže, dojenčka je prijela z obema rokama in ga pomolila predme, sinčku in hčerki je odkrila glavici, da sta morala zreti v mene.

Nervozen sem bil do skrajnosti, skočil sem na noge in vrgel blazo nase.

oknih so zašklepetale, ena se je ubila; udar je bil tako silen, da sem se opotekel.

»Kristus...« je jeknila gospodinja in pritisnila dojenčka k sebi.

Ko sem začutil, da se mi tla pod nogami več ne majejo, sem se ozrl na njo. Vsa prepadena je bila, oči so ji skoro malo izstopile, izza obrvi je vstajala rdečica. Gledala me je, kot da bi ji jaz edini na svetu mogel pomagati. Pogled — plah, obopen, grozen, milo proseč — me je pekel prav v mozeg. Zunaj je naraščalo bobnenje z vsakim hipom, dozdevalo se mi je, da treska najbolj na odsek, ki je bil izročen mojemu varstvu.

Prijel sem za kljuko.

»Ilti moram, k svojim ljudem moram...«

Ko blisk naglo je planila k meni in me prijela za roko.

»Ostanite... nikamor ne greste... gospod... za božjo voljo... moja deca... Saj mi ni zame... moja dečica... Ostanite... Kaj naj počnem?... Marija...«

strešne sobice. Ko je stopil sluga iz sobice, sem se pognal v dir proti odsek, kjer so čakali moji ljudje name.

In ko sem se koncem vasi ustavljal, da pogledam, kod bom varnejše pretekel neporasteno košenico, sem začul iz vasi pretresljiv ženski jok.

Misljam, da je bila moja gospodinja...

Brez pomisleka sem udaril po najkrajši poti v določeni odsek.

Dolgčas.

Jože Plot.

Na binkoštno nedeljo so se odpravili poštni svetnik Filip Kern, njegova žena in ovどvela hči na izlet k jezeru.

Filip Kern, v uradu osivel mož, imejitelj vojnega križca za tretjeražredne civilne zasluge, more često z veseljem misliti na to, da njegovo ime in njegov delokrog nikakor nista tako malopomembna, kakor

Italijansko topništvo bombardira (12. maja t. l.) goro Kuk v kraškem ozemlju.

»Ti dve granati sta nevede in nehote zašli v vas! Kak dobiček pa najimajo, če bi vas tolkli? Vse so namenjene nam, zato ste lahko brez skrbi...«

»Brez skrbi...« je vzdihnila skoro pikro, razočarano pritegnila dojenčka k prisim in dovolila, da sta si večja dva zakrila glavici z njenim predpasnikom. »Brez skrbi... brez skrbi...« je ponovila kot zgubljena in sama zase.

Bolelo me je, da ji nisem mogel reči ni ene tolažilne, tešilne besedice. Molčal sem in zapenjal blazo.

Tedaj je udarilo čisto blizu hiše, tla so se nam zagugala pod nogami, šipe na

»V klet pojrite, tam boste še najbolj na varnem! Jaz moram k svojim ljudem!« In iztrgal sem svojo desnico in odprl vrata.

Zastavila jih je z nogo.

»Ostanite... svetujte!... Ne, v klet ne grem... Udari v hišo in nas podsuje... to mojo dečico podsuje...«

»Drugega sveta ne znam... Bog naj vas varuje...« Hitro sem smuknil skozi vrata, preskočil po par stopnic, šele na vežnih vratih obstal in se ozrl.

Obupen krik mi je udaril na uho, nje nisem videl. Pri srcu me je stisnilo, vendar nisem počakal, da bi stopila iz pod-

bi kdo menil na prvi pogled. Priča njegove veljave so vsekakor čezmerno vlijudni ogovori s strani njegovih višjih in nič manj važna svedočba so tudi vsa tista laskava pripoznanja njemu enakih in nižje stoječih uradnikov; dà, poslednji ga obiščejo celo na stanovanju in gospod svetnik bi se gotovo nevoljil nad njih malenkostnimi izgovori, ko bi se ne končevali z vdanostnimi poklici pred njegovo vzorno osebo in z ljubeznivo reverenco napram milostivima gospema. Zato sme še z večjim veseljem in ponosom misliti tudi na to, da je po njegovih lastnih zaslagah in z njim vred postala imenitna i njegova družina:

Ljudje od Soče.

(Spisal Stanko Bor.)

III.

Razgovor.

uljsko popoldne; z vso silo se je vprlo solnce na naša podzemski bivališča in nas mučilo, kot da smo zaprti v parne kotle; zdajindzaj je zasikal v zraku šrapnel in se razpočil kje v ozadju, zdajindzaj je prižvižgala iz one strani Soče krogla in se zapičila v naša kritja; zevali smo od dolgočasia; nekateri so odvrgli gornje oblike, se zlekni po deskah na dnu strelskih jarkov in zahrkali, da so se jezili drugi, ki so hoteli v tej tišini pisati pisma; te slednje sem občudoval: Prosim, v taki sopari, da vse lije z nas, pisati pisma! Nekateri so si podpirali glave in topo zrli predse, na obrazih jim nisem mogel brati, da bi sploh kaj razmišljevali; straže pri strelskih linah so dolgočasno strmele na Sočo in nasprotni breg, ganile se niso, ves popoldan mi še ni nihče naznanil, da je opazil kaj sumljivega na sovražnem bregu; molčali smo vsi, govoriti se nam ni ljubilo.

Koračil sem po zveznem jarku, kar tako brez cilja in namena koračil, ker me ni vzdržalo na mestu.

Naš strelski jarek je potekal po koruznem polju, kolikor toliko smo bili prikriti očem sovražnih opazovalcev.

Zganila se je koruza, čul sem, ko je nekdo zamahnil z motiko in zasekal z njo v zemljo.

»Kdo je?« sem vprašal in obstal.

Od zelnika, ki je ležal sredi njive, je prišel star očanec; previdno je prijemal za koruzna stebla na desno in levo od sebe in pred seboj in se jih spremeno in večne ogibal, da bi oddaleč res ne mogel nihče opaziti, da se koruza giblje, da torej kdo hodi po njej.

»Jaz sem, gospod! Kaj pa je?«

»Bog ga daj, oče! Kar tako sem vprašal, mislil sem, da je kak vojak. Čudim se, da delate na polju. Kaj se ne bojite krogle?«

»Poglejte vendar, saj govorite čisto dobro naš jezik. Le kje ste se ga naučili tako dobro?« je rekel vneto, pokleknil na eno koleno, sedel na peto iste noge, objel drugo koleno z obema rokama in mi zrl veselo in dobravoljno v obraz.

»Mati so me naučili!«

»Pa niste Slovenec?«

Vstal je, me začudeno pogledal, stopil korak bliže, sedel na rob jarka, da so mu noge zabingljale po jarku, sklenil roke na prsih in me začudeno in neverjetno gledal, gledal.

»Kaj pa naj sem, če ne Slovenec? Kaj je to kaj tako čudnega, če sem Slovenec, da me tako gledate?«

»Častnik ste!«

»No, in? Kaj mislite, da častnik ne sme biti Slovenec? Ali da Slovenec ne sme biti častnik?«

»Tega ne mislim, ali vendar se mi tako čudno zdi, ne, čudno se mi ne zdi, tako nekam se mi zdi... no, le kako bi rekel?... Vidite, pa mi ne pride prava beseda na jezik. Bom pa tako rekel: Neizrečeno sem vesel, da sva se sestala in se lahko po domače pomeniva. Bili so pri nas Mažari — besedice ni človek razumel, pa če bi dobil tolar za njo; bili so Nemci — saj niso tako govorili, da bi jih

človek razumel, ki se baha, da zna toliko nemščine, da ga ne bi nihče prodal; tisti, ki so bili pri nas, bi me lahko prodali, tako čudno so zategali in vlekli in požirali besede; prišli so Čehi — dobro je delo človeku, da je vsaj semintja ujel in razumel kako besedo; prišli so Hrvatje — kar vesel sem jih bil, s temi se vsaj lahko razumem. Na, in med Hrvati dobim vas, ki vam ni treba še vsake besede opisati ali z rokami pokazati, kaj hočem. Pa bi ne bil vesel! Častnika more človek glede narodnosti najmanj poznati. Vedno govori nemško, naj bo Mažar, Čeh, Hrvat ali Slovenec, nemško govori. Če izreče par besed v drugem jeziku, recimo v slovenščini, jih izgovori s takim izrazom na obrazu in s takim naglasom, da se vidi, kako neljubo mu je, da mora v tem jeziku govoriti, da govoriti le prisiljeno v tem jeziku, ker ve, da ga drugače ne bo nihče razumel. Pa naj ne bo človek za-

Pogreb avstrijskega vojaka v Mali Aziji.

Avgust Krajninger, doma iz Komna na Krasu, je umrl sredi marca 1917 blizu mesta Alepo v Mali Aziji (Turčija). — Soproga umrlega je dobila od dotičnega avstrijskega vojaškega poveljništva zelo vlijudno sožalno pismo s temi fotografskimi posnetki in z zagotovilom, da bo grob v vedni oskrbi.

čuden, ali bolje rečeno, vesel, če najde med častniki Slovence, ki sam pove, da je Slovenec!«

»Saj ni tako hudo, očka! Tisoče slovenskih častnikov je takih kot — recimo — jaz.«

»Kaj pravite? Tisoče slovenskih čast-

nikov? Saj jih ni na tisoče! Morebiti jih niti tisoč ni! Slovenec ni rojen za častnika, bolje rečeno, ni mu dano biti častnik. Prerevni smo; kmet, ki pošlje sina v šole, ga ne bo dal v kadetnico, manjši uradniki tudi ne; večjih pa nima, bogatašev nimamo. Častništvo je lepo, a denarja požre, da je joj. Naša dolina je bogata, pa ne vem, če ima enega častnika, prerevna je vkljub svojemu bogastvu, da bi dajala državi častnikov.«

»Rezervnih je pa gotovo kaj?«

»Čakajte! Hm, ne vem, če bo kateri... Veste, kmet je kmet, plug je plug, brana je brana, motika je motika; če prime kmet za plug, bo dobro oral, če prime grof tam od Dunaja, ki so mu že pri rojstvu prerokovali, da bo general, ne bo izoral ene brazde; če vlači z brano kmet, bo povlačil, če bi vlačil sin visokega uradnika z Dunaja, ki so mu pri rojstvu napovedali, da bo najmanj polkovnik, ne bo ganiil z mesta; jaz kopljem z motiko, služil sem tri leta, pa je nisem privlekel do vsaj ene zvezde, moji sinovi, vsi trije vojaki - prostaki, dva sta padla, tretji je bogvekje, ker nič ne piše — motiko so zamenili za puško, s puško v roki sta oba padla — morda je i tretji — na sabljo niso mislili. Ob rojstvu sem jim prerokoval, najstarejšemu, da bo moj naslednik na domu, srednjemu, da bo vihtel kovaško kladivo, ali čevljarsko šilo in kopito, ali krojaško nit, najmlajšemu, da bo gospod, duhovnik seveda, če bo šlo po sreči, če ne sodnik ali profesor. In sem bil prepričan, da bo najstarejši umrl pri motiki, hočem reči pod rodno streho, ko bo prišla njegova ura; da bo srednji umrl v trgu, kjer si je kupil hišico in pridno delal svoje rokodelstvo; sem mislil, da bo najmlajši učen gospod in spoštovan župnik kje v bližini, drugače čisljan uradnik v trgu, ali celo v Gorici ali Ljubljani; na, pa o starejšem ničesar ne vemo, je-li še živ, ali je mrtev; drugi je mrtev; najmlajši, ki je obesil šolo na klin in bil pisar pri trškem notarju, je tudi mrtev. Z Dunaja je prišel ukaz, in so šli, in so padli... Kje so padli, ve sam Bog, jaz ne...«

Otožne so bile njegove zadnje besede. Ko je nehal, se je — kakor da je pozabil, da govorí z menoj in da mi je še dolžan razviti misel o kmetu, plugu, brani, motiki in grofovskih sinovih od Dunaja in uradniških z Dunaja do konca — se je zgubljeno ozrl na Sočo.

Misel, ki jo je začel razvijati, me je mikala, ali ko je začel proti koncu uhajati s tira in zapuščati nit enotne zasnove, sem ga pozorno motril; v začetku sem mislil, da govorim s kmečkim modrijanom, ki vse bolj ve kot drugi ljudje, pa žanje za to le posmeh; pozneje se mi je vsiljeno vprašanje, ali ni bil morda vrsto let župan, ali vsaj občinski odbornik; proti koncu, ko je začel govoriti o svojih sinovih in tako naglo opustil pravo nit svojega priovedovanja, se nisem mogel ubraniti prepričanja, da ga je žalost za padlimi sinovi tako prevzela, da začenja vsak razgovor s trdnim namenom, končati ga s priovedovanjem o sinovih, da razplete misel, pa je ne izpelje, ker pride prezgodaj na sinove.

Smilil se mi je. Zrl sem mu v obraz in čakal, da zopet reče kako besedo. Da bi jaz začel, mi ni prišlo na pamet, ker menda nisem vedel, kaj naj rečem. Po predolgem, mučnem molku, sem vendar moral izpregovoriti: »Morda pa nista oba mrta! In najstarejši gotovo ne, če niste dobili uradnega naznanila. Bogve, kaj ima,

da ne piše! Bo že zopet pisal! In potem bo zopet dobro!«

»Ne bo pisal,« je rekel trdovratno, »ker je mrtev.«

»Kaj bi tako govorili! Vsak dan brem v časopisih, da se je ta in oni oglasil po tolikih mesecih iz ruskega ujetništva. Ali mislite, da se vašemu najstarejšemu ni moglo kaj takega pripetiti?«

»Mrtev je, tako mi nekaj pravi, in vem, da se ne motim. Ko ni bilo od najmlajšega tako dolgo časa pisma, sem slutil, kaj to pomeni. Ravnoisto in ravnotako kot sedaj mi je vedno pravilo: Mrtev je. In je bil res mrtev. In o srednjem ravnotako. In je bil res mrtev. In o najstarejšem ravnotako. In je mrtev. Vam to povem, doma si ne upam, dà, doma moram celo sam delati upapoln obraz in tolažiti ženske z besedami, ki ste jih vi povedali prej. Ničesar ne dam na te in enake besede tolažbe, ničesar, prav ničesar, ni pol piškavega graha, zoprne so mi, sovražim jih, ker tisti, ki jih govoriti, ne ve, kaj govoriti, ne pomisli, komu govoriti. Ne pomisli, da jih govoriti očetu, ki je bil ob rojstvu vsakega sina srečen do zvezd, tako srečen, da ni niti umeti mogel, da je resnica, da živi na svetu bitje, ki je izšlo od njega, v katerem se pretaka kri njegove krvi. Kdor bi čutil, kar sem jaz čutil do svojih sinov, bi mi ne rekel besedice v tolažbo. Molčal bo, molčal, zakaj njegova beseda je manj kot pena na Soči.«

Ker nisem vedel, kaj naj rečem, sem molčal.

»In vendar,« je nadaljeval po kratkem molku, »čudno je to in nikdar ne bom razumel, kako je to, da govorim ženi in mladi doma iste besede, kot ste jih vi prej, in ju tolažim z ruskim ujetništvom. Jaz, jaz to delam, tako govorim, jaz, ki bi najrajši...« Hipoma je prenehal, obrnil pogled na Sočo in molčal precej časa.

Meni je bilo nerodno.

Ko se je zopet ozrl name, me je gledal nekam tuje in začel z malomarnim glasom: »Vidite, to je tisto o sablji, ki jo častniki, in o puški, ki jo nosijo naši kmečki sinovi. Kmet je kmet, plug je plug, brana je brana, motika je motika, grofovski sinovi od Dunaja so grofovski sinovi od Dunaja in generali, sinovi visokih uradnikov z Dunaja, so višji častniki...«

Napeto, skoraj izzivalno me je gledal. Čakal sem, da nadaljuje.

Z mehkim glasom je nadaljeval: »Vse naj bi bilo, božja volja je, samo ko bi vedel, kje so padli, kje so pokopani. Kri moje krvi, meso mojega mesa je položeno nekje v širnem svetu v zemljo, pa ne veš, kje. Kaj vem, kako je to, da me v teh težkih časih ne obvladuje nobena želja silnije kot videti enkrat tiste tri male gričke, tiste tri male prostorčke v širnem svetu, kjer počivajo moji sinovi! Prodal bi svoj delež, ki ga imam izgovorenega pri hiši, in bi poromal. Kaj mi delež pri hiši, saj se ne bi vrnil! Poleg enega izmed treh bi legel...«

Ne vem, poleg katerega... Ne vem, na grobu katerega bi mi počilo srce... Vse tri sem imel rad...«

Nisem siljal upal gledati mu v oči, ker sem po glasu sodil kaj se godi v njego-

vem srcu, solz pa ne morem videti. Zrl sem na Sočo.

»Samo da vem kje, samo da vem to edino... Pa niti tega ne vem... Šel bi... V popotno torbo in v žepe bi ne nasipal brašna za na dolgo pot, zemlje, naše zemlje tu od Soče bi nasipal v torbo in žepe in jo ponesel s seboj... V torbi bi bila zemlja z našega pokopališča, blagoslovljena z vodo, v vsakem žepu bi bila zemlja z ene naših njiv, blagoslovljena s potnimi kapljicami, ki sem jih potil zanje, za vse tri...«

»In razgrnil bi vsak griček od treh, jamico bi izkopal vanj in položil v njo zemlje z našega pokopališča in zemlje z naših njiv in jo zopet zagrnal. Dà, zagrnal bi jamico s tujo, mrzlo, hladno zemljo, v kateri počivajo, da ne bi naši gorki, mehki v tujem svetu škodoval ne dež, ne mraz... In pri enem grobu bi omahnil, bojim se samo, da pri prvem, in bi druga dva ne bila deležna zadnjega pozdrava in blagoslovljene zemlje od Soče...«

Po jarku je prišel četovodja in mi naznanil, da opažajo straže sumljivo gibanje v sovražnih jarkih na oni strani Soče. Menda delijo menažo. Kaj zapovedujem? Če ne bi hotel sam pogledati!

»Oče, iti moram. Še se bova videla. Z Bogom!«

Podal sem mu roko, ki jo je obdržal v svoji in me pridržal.

»Kaj morem ostati doma, kjer je sam jok, kjer moram govoriti besede, ki so mi zoprne in jih sovražim? Vselej gledam, da se čimprej izmuznem in poiščem mesto, kjer sem sam s svojimi mislimi in svojo tugo. Po dnevu sem na polju varen.«

»Pred ženskami pač, ali ne pred kroglami. Varujte se, pazite! Kaj bodo ženske same brez vas?«

»Ha, kaj krogla! Kaj je krogla v primeri s tem, kar kljuje in peče in žge tu notri — pokazal je na srce — in me preganja...«

»Vseeno, varujte se, radi ženskih! Vsaka bol se s časom omili, tudi vaša...«

»Tudi moja...« je izrekel trpko, se suho in prisiljeno nasmehnil, izpustil mojo desnico, skočil na noge in odhitel po kozruzi v smeri proti zelniku.

Zrl sem par hipov za njim. Nič več ni oprezno in veščaško prijemal koruznih stebel na desno in levo in pred seboj. Pot, po kateri je šel, je bila natančno zarisana in na daleč lahko opazljiva, tudi sovražniku na desnem bregu Soče lahko opazljiva. Kakor da je pozabil skrbeti za svojo varnost, je šel.

Fant.

Poljski spis Boleslav Prus; preložil Al. Benkovič.

(Konec.)

Tačas je s podvojeno pridnostjo rezljal svoj križec in jako lepo izrezljal spodaj bršljan, mučilna orodja in božjo roko na levi rami. Ko pa je bil delo dokončal, ni imel poguma, da bi šel do starostovega bivališča in starostovi

Cesar Karel pripenja odlikovanja po končani ofenzivi.

Vojni grobovi na zapadnem bojišču.

Ivan Marinko
doma iz Logatca, je
padel dne 2. novembra 1916 na soškem
bojišču.
Nepozabljeni, pokoj ti!

Peter Bregar
iz Brinja pri Dolu, je
padel za domovino dne
2. julija 1917.
Ohranjen ti časten
spomin!

Janko Umek
iz Globokega pri Brežicah, praporščak, je
padel 28. julija 1917 na
laškem bojišču.
N. v. m. p.!

Ljudje od Soče.

(Spisal Stanko Bor.)

IV.

Kosca.

jutranjem svitu nisem še dobro zaprl oči, ko je začel nekdo razbijati po vratih moje podzemke vile. Prestrašeno sem planil iz polspanja na noge in vprašal, kdo je in kaj hoče.

Straža je naznajala: Dva možakarja kosita seno

na oni strani Soče, tik ob železniški progi, blizu tistega predora, ki leži našemu odseku nasproti; naj vrag verjame, da sta kmeta iz vasi na oni strani Soče, straža je prebrisana in pregleda i take najzvitejše sovražne namene; laška vojaka sta, kmečko obleko sta oblekla in šla na košnjo, samo da bi mogla podnevnu in neovirano in od kar najblizje ogledati naše postojanke in poročati višnjim poveljstvom in topništvu; saj ni treba, da bi vstajal radi take malenkosti, samo dovolim naj, da jima na lepem in mirnem pošlje dve svinčenki — in mirna Dalmacija.

Vzel sem daljnogled in odhitel v strelske jarek.

Res, dva možakarja kosita tik ob progi, blizu predora. S prostimi očmi vidim vsak zamah kose, vidim, kako meče kosa odrezano travo v red, vidim, da sta moža oblečena v kmečko obleko, delavske hlače, belo srajco, na glavi širokokrajni slamnik. Kako gibljeta pri košnji z zgornjim životom, bi sodil, da je eden čisto mlad, drugi precej v letih.

Nastavim daljnogled na oči.

Pozimi na gozdni fronti ob Soči.

Mlad fant je eden, stavim, da jih niti šestnajst nima. Ravno je nehal kositi, porinil slamnik nazaj, si otril z rokovom srajce potno čelo, izvlekel brus iz tobolca in začel brusiti koso. Pogled je uprl na ta breg, na naš strelske jarek. Brus pleše kot igraje in kot sam od sebe po kosi, on

pa zre, zre na to stran, kot zamknjen. Razločno vidim njegov mladi obraz: rdečeličen, brez mahu pod nosom, ali si samo domišljujem, ali pa res opažam, da zre otožno na to stran.

Kaj strmiš na to stran, fant? Kaj gledaš na naš jarek, kakor da vidiš na tej razrvani zemlji nekaj, kar ne more iz tvojih misli, nekaj, kar je kot težka sanja, ki si jo sanjal temno, da si bil ves premočen, ko si se vzbudil? ...

Starec kosi, kosi, kosi, se ne ozre ne na desno, ne na levo, ne na fanta, ne na našo stran. Star je, to kaže zguban obraz, votline v njem, v katerih tožijo oslabele oči, sklučena postava, ki se mi dozdeva pri vsakem zamahu kot zverižena.

Starec kosi. Kot da ga ne briga, da kosi med dvema strojema, sestoječima iz stotin in stotin živih bitij — celota je stroj

se mučijo, da pokažejo izbornost materiala, iz katerega so narejeni, da oslave tovarno, ki jih je izdelala. Sto in stotisoči nožev, ostro nabrušenih, na konicah z najhujšim strupom namazanih, si reži nasproti, se bližajo eni drugim, hočejo poskusiti svojo moč — za slavo tvornice.

In ti, starec, kosiš med tema dvema strojema ... Ali ne vidiš, ali ne slutis nožev? Glej, vsak trenutek morajo trčiti skupaj, ravno v sredi si med njimi, zgrabijo te, razmesarijo, zmlinčijo, da ne ostane sledu o tebi ...

Hudo mi je zate; hudo mi je, da mi drgeče srce, ko da me je kdo zabodel in mi je dano samo še toliko življenja, dokler te ne zgrabijo noži in te raztrgajo; hudo mi je, da mi vstajajo mrzle potne srage na čelu, ko krvave; hudo mi je zate, kosec, najrajši bi skočil iz jarka in zavpil

Naša opazovalna straža v visoko ležečih gorskih postojankah.

— ki hočeta drug drugega uničiti. Ko ga gledam in gledam in mislim na ta strahotni stroj in mislim, kako segajo nožje stroja na tej strani Soče na ono stran, kako pohlepno sika stroj na oni strani, bruha iskre, tuli, rjove in izteza svoje železne, osto nabrušene roke na to stran, ko ga gledam in mislim na strahotni stroj, mi je tesno pri srcu. In že zazveni v ušesih rezek žvenket, ko da se je par nožev stroja na oni strani Soče dotaknilo nožev stroja na tej strani. Ha, pomisli, od morja pa gori do Krna na vsakem bregu naše bistre reke po en strahoten, zlokoben, velikanski stroj; stoteri parni kotli v obeh strojih — nasičeni vpliva — se

hočejo razpočiti od prevelike napetosti, ker morajo proizvajati tako ogromne parne sile; jermenje v obeh strojih ropoče, železo tuli, nožje votlo bobnijo, se satansko režijo, segajo vedno dalje in dalje, so vedno bližje eden drugemu, na mestih so se že sestali, rezko butili eni ob druge in

iz vseh svojih moči, da te opozorim in rešim. In če padem pri tisti priči mrtev na tla — vseeno, samo, da te opozorim in rešim, rešim ...

Ali glej, ne ganem se od strelske line, z daljnogledom v roki gledam nanj ...

Starec mirno kosi ...

Muslim, kako sem vrgel v mladih jutrih koso na ramo in odšel na travnik, in oče je šel in brat je šel. In danes so vrgli doma mati koso na ramo in šli osamel kosit na travnik — očeta ni, bratje smo na vojski. In kosi mama, kot ta starec kosi ...

Muslim, kako sem hodil po sočni Savinjski dolini, gledal kosce, prisluskoval petju kos, opazoval skriviljene hrbte koscev ...

Muslim, kako sem gledal kosce po zeleni Rožni dolini, otožen sedel na obcestni kamen in jih gledal, gledal, gledal, kot tebe sedaj, kosec od bistre Soče, kosec, kosec, nesrečna kosec, ki ne vidita nožev, ki se vama bližajo od obeh strani ...

»Ali naj streljam?« je nestrpno vprašal mož na straži. Iz nestrpnosti bi lahko sklepal, da je vprašal že najmanj desetkrat, pa sem ga vseh desetkrat preslišal.

Zdrznil sem se, naglo odložil daljnogled in ga pogledal. Ne vem in ne morem

povedati, kaj je bral iz mojih oči, ali da me je široko zazijal, odprl usta in stopil korak od mene, vem.

»Poglej! In ... in — streljaj!« sem skoro zavpil in mu potisnil daljnogled v roko.

Slepo in naglo je ubogal. Dolgo časa je zrl na drugo stran, potem mi je molče podal daljnogled, potegnil puško iz strelske line in jo prislonil k nasprotni steni ...

Pod Učko goro.

(Dalje.)

Slika iz časa francoske vlade. — Lea Fatur.

»Pijan si bil bedak in si sanjal.«

Šibica se ne zmoti. Kranjec je hodil s svojim očetom po kraju, kjer bi bil moral biti zaklad. Pri velikem hrastu začne migati šibica ... Kopljeta — ne izkopljeta kakor kamenje. — Tisto leto pa je treščilo v hrast — v njegovem pepelu so našli raztopljen srebro... Vrag čuva svoje zaklade... Šel sem tudi v gadjo jamo ... To vam je groza, kača pri kači, kraljica ima krono na glavi in zlat ključek v žrelu, je debela kakor morski som in strašna kakor devet zmajev. Med kače moraš stopiti, vzeti kraljici ključek iz žrela, potem se izpremeni kača v lepo devico in pokaže črna, železna vrata... Odpreš z zlatim ključem... Tam je uskoški zaklad, tam je lepa devica, ki te objame ...«

»Dedec stari, da te ni sram,« je kriknila žena, »objamem te jaz s palico...« Mož pa je nadaljeval vneto: »Grem s sosedom Matetom iz Brajde.«

Mesec je bil v zadnjem krajcu, morje črno in jezno. Komaj, komaj, da sva pripela čoln na Školjič. Bližava se gadji jami... Pomagaj sveti Rok!... To vam zapiskne v zraku — v strahu pozabiva zarotilnih besed — cela jata razlučenih kač skače na repu stoječa za nama, midva po obrežju — kače se izpremene v velike pse z gorečimi očmi, volkodlaki in vodomci ...«

»Ves razpraskan in raztrgan je prišel domov,« je vdihnila Tonka, njen mož pa je poškilil v Pompilijski in šepetal: »Se so zakladi in dobiti jih je treba. Zakopali so jih ljudje tudi takrat, ko so prihajali Francozi, — pravijo, da je bil zaklad v jami, kjer stoji Bedina hiša, — ona hiša je namreč na jami, iz jame pa gre hodnik na morje, tako mi je pravil moj oče ...«

Zivo je planil Pompilio: »Jama! — Skrita pot?« — Ali Tonko se je smejal iz vse duše in Tonka je rekla jezno: »Če ste pametni, ne poslušajte bedaka, on si izmišljuje vse sproti, njemu je pod vsako hišo jama in vsaka jama je skrivališče zakladow.«

»Domačini so pa vendar skrivali zaklade, to sem že slišal na Francoskem, —

je pripomnil Pompilio lakomnega pogleda.

— Gostilničar je kimal, žena je vzrastla jezno: »Kakšne zaklade naj bi bili skrili?«

— Bežali so res ljudje strahoma, zlasti prvič, ko so prišli Francozi, poskritti pa tudi takrat niso imeli kaj posebnega, dolga leta vojne so spravila deželo v siromščino. — Zdaj pa izgublja denar ceno. Kak zlat ali srebrnjak dobiš še od mornarjev, sicer je večinoma bakreni repar po rokah. Odkod denar, ko стоji večinoma vse — samo nabiranje novincev se vrši redno, za to, da ne gredo fantje iz deželi, se skrbi — vendar beže obrtniki preko meje, ker so bili oproščeni vojaščine, zdaj pa mora vse, vse pod orožje.«

»Res je to,« je pritrdiril Tonio. »Zlata in srebra ni skoraj nič v deželi, razen angleškega. Avstrijski papirji so prepovedani, neveljavna je kupčija in pogodba, ki je plačana ž njimi, iščemo in jemljemo

jih pri bankirjih in trgovcih, Ilirec ne more ne plačati, ne terjati, kar ima v Avstriji. Zdaj je prišla v Ljubljano komisija za urejevanje tostranskih in onostranskih terjatev in dolgov. Raztrgana je skupnost dežel, katere so vezale stoletne vezi, stara pota trgovine so zaprta, nova še niso ustaljena — črez par let se bo pač širilo tu blagostanje — za sedaj pa ne boste našli tu zakladov, Pompilio.«

»Ne?!« Skrito je šinil usmev preko strastnega obraza. Kaj ga ni že našel?

— Zaklad pod Učko. Zaročena je, kaj njemu to mar? — Koliko vezi se je razdrlo v času revolucije in cesarstva ... Vse je novo, vse je prevel duh svobode, — zakaj bi se držali tu zastarelih nazorov o večni zvestobi? — Zaklad je pod Učko. Čudno leži malo selo pod pečino nad Preluko, tri hiše in borno polje. Izgnanci so se naselili tam, trije izgnanci,

Donašanje pitne vode po strmih alpskih gorah na laškem bojišču.

Ljudje od Soče.

(Spisal Stanko Bor.)

V.

Osamelo dekle.

Ko mi je major natančno razložil, kako nalogu imam: prepeljati se z dvajsetimi možmi na ono stran Soče, zasesti skupino hiš — kar je notri sovražnika, pobiti ali ujeti — dražiti sovražnika, ga opozarjati in vleči nase, da poročnik trinajste, ki pride za mano, kolikor mogoče neopaženo pride do železniške postaje, v kateri se zbira sovražnik, in jo razstrelji, pred jutranjim svitom mora biti delo dokončano in mi nazaj — ko mi je major vse to povedal in mi želel srečo na negotovo pot, sem vstal od mize in stopil iz hiše. Svežega zraka se mi je zahotel.

Na pragu sem obstal. Mesečna noč, kakor so mesečne noči ob Soči: tihe, bajne, čarobne, da bi vzbudile v najtrdejšem srcu tih melanolij; blizu šume valovi naše reke in povzročajo v srcu plaho slutnjo; tik ob vratih popravljajo pionirji star, preperel čoln, mašijo luknje na njem, zalivajo špranje s smolo. Ali bo držal čoln? Ob steni nasprotne hiše leži, sedi, ali na mestu prestopa z noge na nogo dvajsetorica, ki gre z menoj. Nihče ne govori glasne be-

njegovo lepoto; ali je na tem obrazu vedno razlita tajna milina, ali si samo domišljam, ne vem; kodri, ki so se vsuli na čelo in senci, večajo izraz plahega pogleda, ki nemirno bega od mene na tla in odtod zopet na moj obraz.

Gledam, gledam ta obraz in se čudim, kaj hoče od mene, čemu ji bo, če ve, da grem ravno jaz na ono stran.

»Torej greste res vi?«

»Grem!«

»Povedala bi vam rada... opozorila bi vas rada, da se ne prepeljite v bližini razstreljenega mostu. Soča je ravno ob njem hudomušna, iz vode molijo ostanki stebrov, čoln bi lahko zaneslo nanje in ga razbilo... Poznam Sočo, z one strani sem doma...«

»Hvala!«

Še vedno jo gledam začudeno. Moj pogled jo spravlja v zadrgo, nemirno pričaja ruto k sebi, pogleda ne dvigne od tal, z nogo razmetava pesek na tleh.

»To sem vam hotela povedati, ker poznam Sočo. Z one strani sem doma.«

Večja kot prej je njena zadrga:

»Prav lepa vam hvala! Res ne vem, s čim sem zaslužil, da se toliko zanimate in toliko skrbite za moje in moje dvajsetorice življenje. Če gre po mojem, se ne prepeljemo blizu mostu, prav gotovo ne na gornji strani bivšega mostu, če dobim povelje... hm...«

Zmignem z ramo, nalač sem povedal na dolgo in široko, ker vidim, da mi

Ne, nikar ne jokaj, dekle, prosim te, ne jokaj! Ne morem videti solz, zlasti tvojih ne bom mogel videti! Kaj hočeš od mene? Ali naj pozdravim mater, če jo slučajno vidim? Ali ji naj kaj naročim? Zakaj ne prideš takoj na dan s svojo željo, zakaj tako po ovinkih, zdaj malo da ne z jokom spremljano?

Dekle drgeče, kot da jo stresa mraz.

»Kaj ste sami na tej strani? Nimate sorodnikov?« vprašam, ker moram nekaj reči.

»Mame nimam na tej strani!«

»Ali mislite... ali upate, da jo vidim, če prideš srečno na ono stran?«

Dvoje milih, temnih oči zre proseče name, na trepalnicah blestijo svetle solze kot biseri iz zakladnice zamorskega kralja, roke je sklenila kotk molitvi in jih dviga proti meni.

»Ah, če bi bili... če bi bili tako prijazni... če bi hoteli... če bi mi pomagali... Bog Vam povrne, kar storite za obupano siroto... Kaj sem, kam naj grem, kaj naj storim brez dobre matere... sama... tako sama... saj ni naša hiša tako daleč od železniške postaje... par minut, in pri njej ste.«

»Katera je vaša hiša?«

»Ni daleč, prav gotovo ni daleč od postaje. Če greste od postaje po cesti ob tiru, pridete do poljskega pota, prestope Železniški tir, greste po tej poti na levo, ste v trenutkih pri naši hiši.«

»Ali stoji na samem?«

»Ne, ali najdete jo v temi kot v rogu, če greste po opisanem potu. Kaj bi je ne našli v taki mesečini, kot je danes!«

»Ali je katera tistih hiš, ki leže nasproti izlivu potočka, ki ste ga prej omenili?«

»Da, prva proti Soči med tistimi hišami! Saj to ni taka razdalja od postaje do naše hiše! Od daleč se vidi večja kot v resnici. Kolikokrat sem jo prehodila hitro, kot bi dihnila, prvi dih pri postaji, drugi že doma. Verjemite mi, ni taka razdalja, kot se vidi od daleč! In pri potočku pridete najgotoveje in najpreje in najsrečnejše na ono stfan. Poznam Sočo, tu Vas najmanj zanese navzdol!«

Nikar me tako živo in tako naglo in tako v strahu, da mi bo razdalja prevelika, ne prepričuj!

»Če prideš srečno na ono stran, prestopim prag vaše hiše!« rečem počasi in s poudarkom.

»Gospod...«

Njena desnica je ujela mojo, čutim, da se ji trese, čutim, kako me boža nje na hitra, nemirna sapa po obrazu.

»Kaj naj povem Vaši materi?«

»Vi se me usmilite? Vi mi pomagate?«

»Prav gotovo! Kaj naj naredim?«

»Bog naj Vam plača, kar naredite za siroto!«

»Kaj naj naredim?«

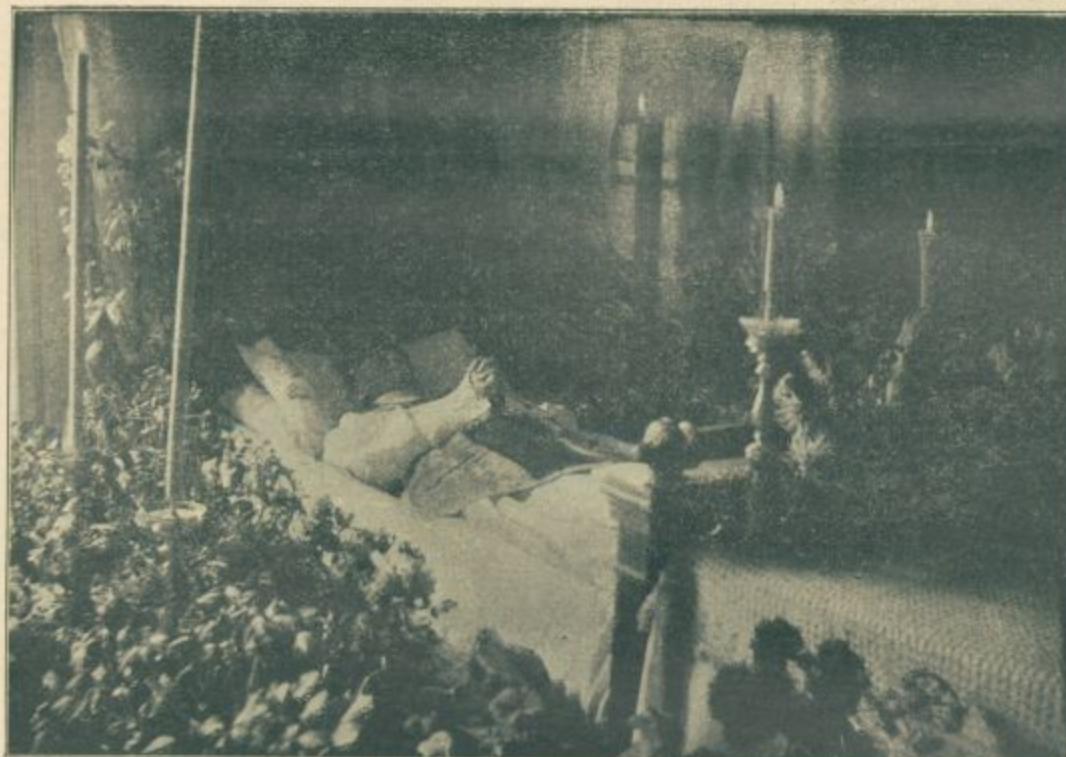
»Vzemite jih s seboj na to stran! Ali vzemite mene na ono stran!«

»Čujte, to je vendar...«

»Usmiljenje! Ali eno ali drugo! Ali naj smo skupaj, ali...«

V tistem hipu je naenkrat strahovito zagrmelo na oni strani. Kakor da so se s hrutom in truščem dvignile gore in hite na to stran; kakor da se je iz vseh moči zakrohotal satan, je deloval ta nepričakovani grom v mesečno tiho noč.

Dekle me je tesneje stisnilo za roko, se v prvem hipu pritisnilo k meni, kot da bi iskalо zavetja, potem se je plahoma ozrlo proti južni strani, vse se je treslo. Pionirji so, kot bi odrezal, prenehali

Dr. Krek na mrtvaškem odu v župnišču v Št. Janžu.

sede, taho, pritajeno šepetajo, tudi pionirji ne govore glasno, še udarcem kladiv hočejo dati kolikor mogoče tih odmev. Zdi se mi, da vlada v srcih vseh pritajeno, nemirno pričakovanje nečesa... nečesa... kaj vem česa?!

Namerim korake proti dvajsetorici. Tisti hip se izvije iz temnega dvorišča ženske postave, zavita v veliko ruto, in hiti s plahimi koraki proti meni. Rado-veden obstanem.

»Gospod, ali greste vi na ono stran?«

»Povelje imam!«

Ruta ji zdrkne z glave. V mesečini zrem v lep dekliški obraz, ki je gledal dosedaj osemnajst, devetnajst pomlad, mesečina mu daje poseben sijaj in veča

ni povedala, kar mi je hotela povedati. Dviga glavo, zato prenehamb sredi stavka.

»Ne, ne, ne smete na gornji strani blizu mostu! To bi pomenilo... to bi bila vaša... ne, ne blizu mostu... Jaz vem, kje bi bilo najprimernejše mesto... Tam, kjer se izliva potoček v Sočo... Verjemite mi, poznam Sočo, z one strani sem doma...«

»Z one strani ste?«

»Da, z one strani! Ko se je zvedelo, da bo vojna, so me poslali mati na zvit način na to stran... Sovražni vojaki... mlada dekleta... to sem po ovinkih čula... Rekli so, da pridejo za mano, pa so razstrelili most... njih ni na tej strani...«

z delom in se ozrli proti jugu, moja dvajsetorica, ki je opazovala z zanimanjem moj razgovor z dekletom, je kot onemela obsedela in obstala na mestu, šele v prihodnjih hipih so okrenili glave v smer, odkoder je prihajal grom.

Sto gromov se je strnilo v en sam mogočen, nepretrgan, vedno silnejši, vedno bolj naraščajoči grom. V zraku je zažvižgal, zaječalo, zatulilo, kot da so planili gorski duhovi iz temnih votlin in

začeli v zraku boj na življenje in smrt. Na obeh bregovih so se začele pojavljati lučce, ki so tako naglo, kakor so se pojavljale, tudi ugašale.

Na hišni prag je planil major.

»Kaj je?«

»Na plavski odsek bruhajo topovi!«

In že je planil pribocnik iz hiše in naznanil majorju, da naznanja telefon, da napada sovražnik v sosednjem odseku.

»Na svoja mesta! Danes ne gremo na ono stran! V strelske jarke, takoj!« Dekle je izpustilo mojo roko, si zakrilo obraz in omahovaje odstopilo.

»Kaj stojiš, ali ne razumeš besedice, takoj?« je klical major na pragu in kazal z roko name.

In odšel sem z dvajsetorico, časa nisem imel niti toliko, da bi zaklical dekletu tolažilno besedico.

Ob pogrebu dr. Kreka. 1. Sprevod po Radeckega cesti. — 2. Pokojnik na mrtvaškem odru v škofijiški palači. — 3. Žalni venci s traki na kordorju škofijske palače. — 4. Sprevod čez frančiškanski most. — 5. Zbrano občinstvo tik pred prihodom sprevoda. — 6. Zastavonosci raznih društev.

Ljudje od Soče.

(Spisal Stanko Bor.)

VI.

Domačija.

opovski boj silovito besni. Z nadporočnikom se stiskava v cestnem kanalu, meter trde, kamenite ceste je nad nama, vendor niti temu kritju popolnoma ne zaupava. Preogromne so granate, ki jih siplje sovražnik na nas, veva, da sva izgubljena, če zadene ena v celo. Molčiva. Pušiva cigaret za cigaret, po vsaki cigaret sva bolj nervozna, z vsakim trenutkom sva bolj nemirna. Nervoznost dosega viške, kadar udari granata tako blizu, da naju gluši, da morava pritegati noge in se pritiskati k steni, ker navaljuje zemlja, razbito kamenje, drobci granate v kanal.

Silovit udar prav blizu! Stisneva se eden k drugemu, oba k steni, pritegneva noge, s široko odprtimi očmi gledava na kanalov vhod in izhod in čakava, da pleti zemlja in kamenje in drobci granate iz zraka nazaj na zemljo, planejo pri vhodu ali izhodu v kanal in naju skušajo doseči. Najini živci trepečejo, ko trepečejo in sikajo drobci granate in zemlje in kamenja po zraku. Z udarom granate plane dušeč dim v kanal in nam jemlje prost pogled na okolico pred in za kanalom.

Zdaj...

Debel kamen se zavalil v kanal, se še enkrat zasuče in obleži.

Drobci granate, zemlje, kamenja, peska začnejo deževati pred vhodom najine kletek, v kanal sam ne najde nobeden pota. Samo en debel kamen se je zavalil k nama.

Pa se začne razkadičati dim — midva gledava, gledava, gledava, vedno bolj ši-

Gledava ga, gledava in ne moreva verjeti lastnim očem.

Tudi on naju gleda s široko odprtimi, rdečimi, v čudnem sijaju bleščečimi očmi.

»Očka,« pridem prvi do besede, »kaj vas je granata vrgla sem?«

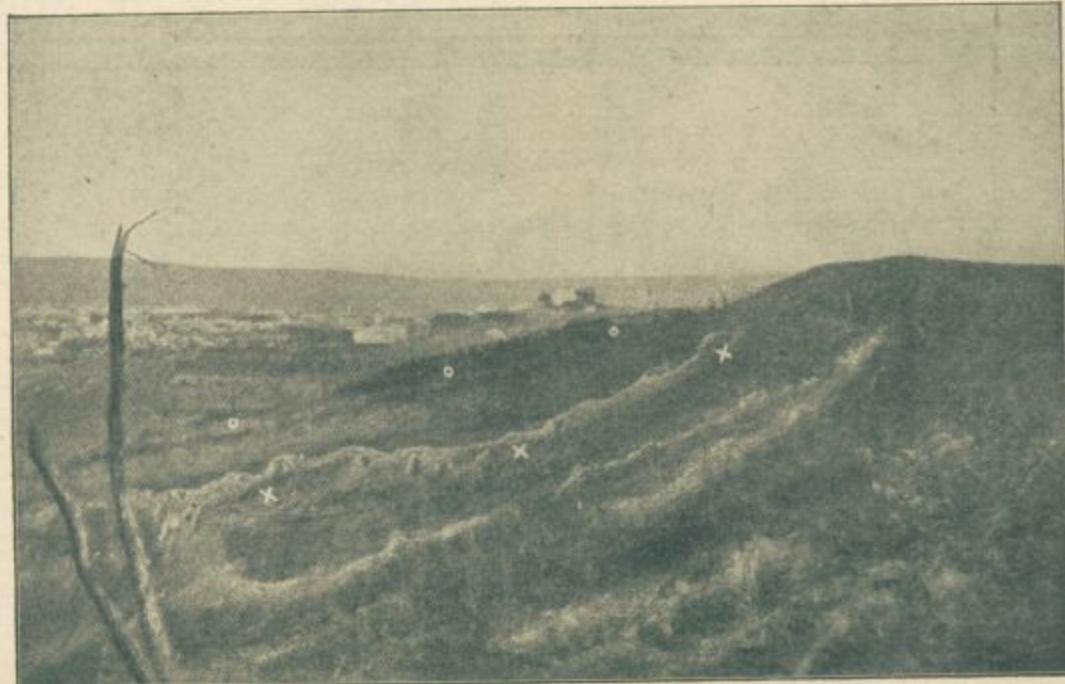
Gleda me in molči. Zdi se mi, da je v tistem čudnem sijaju i groza ravno prestalega strašnega trenutka i še vedno ne-pojmovanje, da je za enkrat ušel smrti, i čuden občutek, katerega zlasti vojaki v

Prav razločno vidim, da se nekaj spreminja v čudnem sijaju bleščečih oči, ali kaj, ne morem razumeti; opazim, da se njegove oči vedno bolj rdečijo.

»Sem-le, k meni se stisnite!« ga povabim.

Kot da ne čuje, ne uboga. Za hipe obstoji ob nama, potem se plazi dalje proti izhodu.

»Očka, kam hočete? ... Kaj mislite?« Presliši me.

Postojanke pred Gorico ob 12. ofenzivi: ○ italijanske, ✕ naše.

boju poznajo, da namreč človek ne ve, je-li še živ, ali je že mrtev.

»Vsaj iz vode se dvignite! Sem k nama stopite, stisnite se k steni, varnejte bol!« mu rečem.

Dvigne se, se začne plaziti po vseh

»Kaj vendor nameravate? Tu v sredi kanala je najbolj varno, možnost, da nas dosežejo granatni drobci in kamenje, je tu najmanjša.«

»Kaj vam ni dosti, kar vas je pred trenutki doletelo?«

Noči naju slišati, ali pa sliši, pa noči ubogati.

»Očka ...«

»Ostanite!« Nadporočnikov glas je zapovedovalen.

Vse zastonj. Priplazil se je do izhoda, pokleknil kar v vodo in se zagledal proti vasi. Naenkrat naglo plane pokonci, stopi korak iz kanala in obstane — obrnjen proti vasi — kot okamenel.

Z nadporočnikom se spogleda, čitam v njegovih očeh, kako sodbo si je naredil o njem.

»Ali ga je granata omamila, ali je od prej blazen! Tam ne sme stati, ubije ga! Sovražnik ga zapazi, izda naju! Pripelji ga sem, s silo, če ne drugače!«

Po vseh štirih se splazim po kanalu, pomolim glavo ven in pogledam na vasi, kamor on gleda. Siv dim se meša nad vasio s črnim, v to maso dima plane iz vasi naglo eden za drugim nov steber črnega dima, posveti se, čez trenutke čujem pok za pokom, vsak dim ima svoj pok; iz vsakega novega črnega stebra začne čez nekaj časa padati zdrobljena opeka, kamenje, zemlja, drobci granate nazaj na vasi; kot da pada za pest debela toča na z opeko krite, še nepoškodovane hiše, bobni po strehah. Prve hiše v vasi še ni objel dim, razločno jo vidim. Polovica strehe se je sesedla, drugače je videti še nepoškodovana.

Pogledam moža. Prevzame me, da ne morem par hipov spregovoriti besedice. Še nikdar nisem videl človeka, kateremu bi bile v nesreči poteze na obrazu tako

Iz 11. soške bitke: Zavetišče moštva v Tolminu, odkoder se je ob 12. ofenzivi razvil glavni sunek proti Italiji.

roko odpirava oči, čudiva se, čudiva in gledava, gledava, gledava.

Namesto debelega kamena, ki ga naj bi vrgla granata v kanal, leži po dolgem v plitvi vodici, ki teče po kanalu, postaran kmečki očanec.

štirih proti nama, pogleda ne umakne ni za hip od naju, zdi se mi, da narašča čuden sijaj v njegovih bleščečih očeh.

»Ste se prestrašili, kaj? Kaj pa hodite podnevnu okoli po poljih? Kaj ne morete ostati doma?« reče nadporočnik.

Grgar, severno Gorice, ki so ga svoječasno zavzeli Italijani, zdaj zopet naš. — Zgoraj: Italijanski infanterist s pištolo-repetirko.

ostro začrtane, še nikdar nisem videl človeka, ki bi mu v nesreči tako trepetale žile na čelu, še nikdar nisem videl človeka, ki bi s tako napetostjo kaj opazoval, z napetostjo, kot da zavisi njegovo življenje od srečnega izida tistega, kar opazuje. Kar bojim se motiti ga.

»Pripelji ga vendar!« postaja nadporočnik nestrpen.

»Oče, pojrite v kanal! Tu vas ubije, opazijo vas, potem smo vsi izgubljeni!« Iztegnem roko in ga primem za suknjo. »Če gledate, ali ne gledate, pomagati ne morete!«

Otrese se moje roke in strmi nepremično na vas.

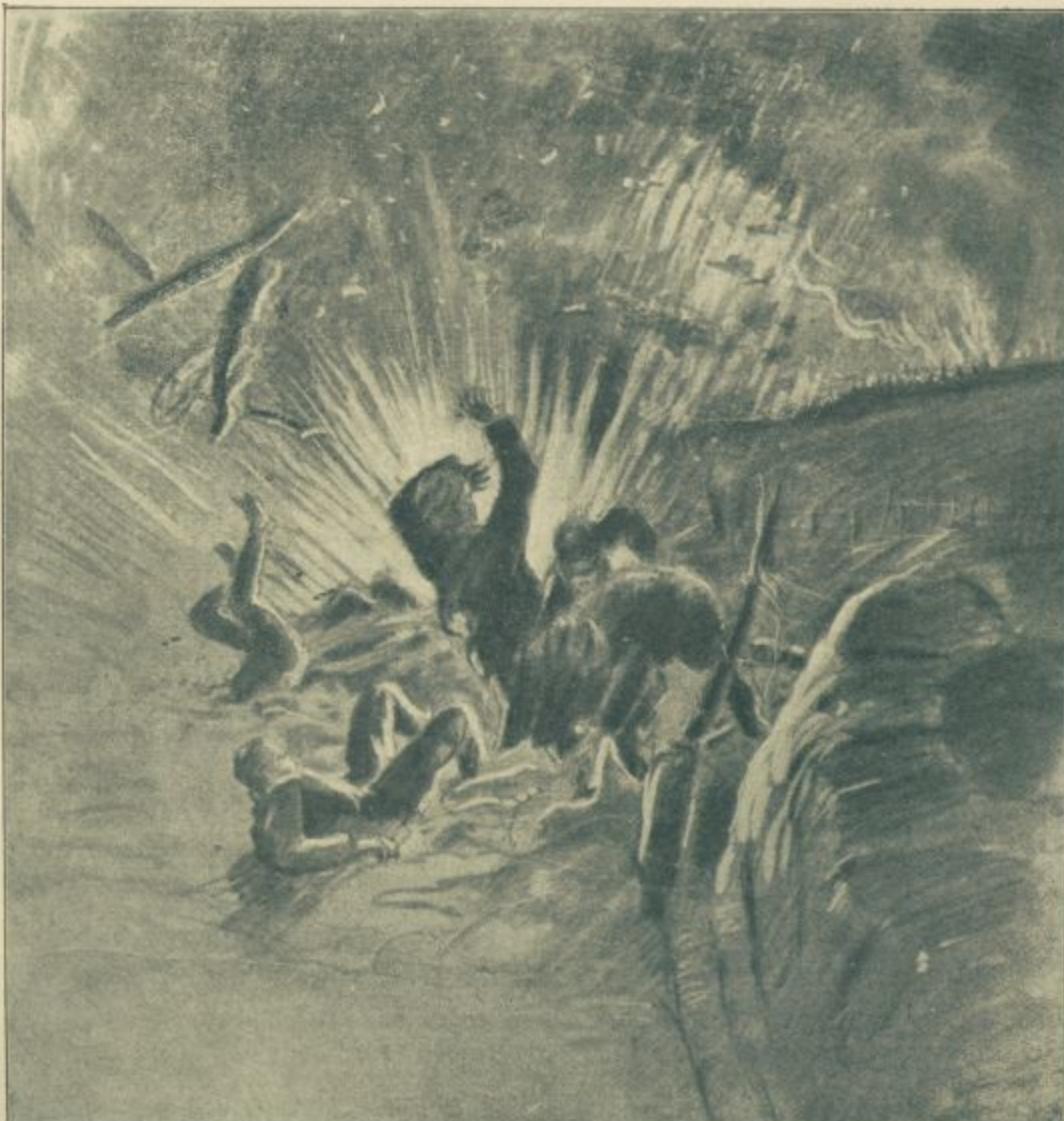
»Oče, bodite pametni . . .«

Začne omahovati v kolenih, z rokami si pokrije obraz. Ozrem se na vas. Prvi hiši bijejo zadnje minute; trije, štirje črni stebri se dvigajo iz nje; posveti se na njej na več mestih, novi črni stebri se dvigajo iz nje; čujem, kako poka tramovje, kako se ruši zid, kako pada kamenje in opeka iz stebrov na sosednje hiše; v gost, črn dim je vsa zavita, bojim se, da ne bo sledu o njej, ko se razkadi dim.

Stegnem obe roki, da prestrežem starca, ki omahuje, in ga ponesem v kanal, na varno. Ali hipoma si opomore in se obdrži na svojih nogah, zravnva se, roke sunkoma odtrga od obraza.

Izraza na njegovem obrazu, vseh s krvjo zalitih oči, bolestnih potez okoli usten ne pozabim nikdar.

»Hiša . . . moja hiša . . .« bolestno jekne, nato oddrvi, kot da mu gori pod nogami, proti vasi.

Na življenje in smrt — za goriška tla.

»Oče!« še obupno zavpijem za njim, pa me ne čuje.

»Blazen je, zakaj ga nisi pridržal? Izda naju sovražnemu topništvu!« se hudeje nadporočnik.

»Pravkar sem videl, kako je uničilo topništvo njegovo domačijo...« rečem počasi.

Nadporočnik molči.

Pod Učko goro.

(Dalje.)

Slika iz časa francoske vlade. — Lea Fatur.

IV.

Solnce se spušča žareče v zaton. Hrasti zatrepečejo po gorah, skale žare, morje, otoki, oblaki. Vse plava v čudovitih utrinkih rdečkaste luči. Jadra po morju so kakor prikazan sanj, borne ribiške vasi med skalami obrežja se izpreminjajo v čarovita mesta.

Tudi vrh jambora v skritem zalivu pod Moščenicami žari, pa ga ne vidi topničarka, ki plava proti Promonturi iskaje izginule barke. Zakrivajo jo bukve in velikanski kostanj ob ovinku, ki zapira in skriva vhod v zaliv.

Na krovu je živahno. Jadra so povezana. Mornarji in ribiči razkladajo in nakladajo. Vsi govore en jezik, vseh obrazi nosijo pečat teh krajev, vsi se ozirajo zaljubljeno v mladega kapitana, ki izpravi, pripoveduje, zapoveduje: kam bale sukna, bombaža, vreče kave, sladkorja in inozemskih dišav.

»Carinar hodi na Preluko? — Navigem mu ušesa, tako mi Boga! — Varujem naj se? — Ustrele begunca? — Imeti nas morajo. In moja mati? — Še nocoj jo hočem videti, moja mati je, vdova je neboga. In moj brat? — Ne vidiš ga, Rok?

Suhomlinov, bivši ruski vojni minister, proti kojemu se vrši razprava radi mnogih vojnih zločinov, s katerimi so v zvezi neuspehi ruskih čet na bojiščih.

— Ne? — Čudno. Včasih me zaskrbi. Vendar vem, da ni še v letih vojaške dolžnosti — tačas pa fantje: Veje od gora, prihaja od morja. Ne bo strašil več dolgo tukaj Francoz. Združijo se Anglija, Španija, Avstrija in Rusija — ni nas pozabil naš stari car. Če nima Avstrija

morja, nima življenja, mi smo odrezani od svojega srca. Fantje veseli! Krasne so poti po morju, krasno je naše življenje. Drugi naj sade brokole, drugi naj beže v gore. Hej, kako hite angleška jadra! Hej, kako žvenklja angleško zlato! Zakaj si ne bi pomagal, dokler si mlad, zakaj ne bi kljuboval, dokler te sili k temu uporna kri? — Kdo bo zapovedal sinu morja njegove poti? — Sam hitiš rad v vihar!

Anton Buščaj

iz Dobropolj, padel v bojih pri Asiago na italijanskem bojišču 10. junija 1917. Na svjedenje nad zvezdami!

Jožef Hribenik

iz Št. Ilja p. Sl. Gradcu, umrl, zadet od granate, v Rifenbergu pri Gorici 19. maja 1917. Nepozabljen tudi onkraj groba!

Napoleon je zaprl z mogočno besedo morje. Na Angleškem propada trgovina, drugod pogrešajo bombaž, blago iz kolonij. Na Francoskem izdelujejo sladkor iz pese, grozdja, koruznih stebel, favorjevega soka, kavokuhajo iz korenin in žira, učenjaki izkušajo nadomestiti indigo, razpisane so nagrade za iznajdbe domaćih nadomestkov za uvoženo blago, veliki cesar in vojskoveda je postal trgovec in tvorničar, umni gospodar razmetava milijone narodnega premoženja in krvi, da doseže, kar mu narekuje slepo sovraštvo.

Sežiga zaplenjeno angleško blago pred oblastniki in ljudstvom, sežigajo v Ljubljani in v Trstu, na Reki. Ljudje gledajo, kako se izpreminja v pepel, kar bi varovalo golote in mraza — gledajo in proklinajo v srcu: kaj ni dobro delo protiviti se takemu grehu?

Naj se klanjajo knezi, naj trepečejo ljudstva! Marko kljubuje, bo kljuboval, dokler ne odide oblaštni tujec.

»Ustrele nas? — Dobiti nas morajo...« Hrupno se nasmeji kapitan, nasmejejo se ribiči in moščvo. Toda utihnil je Marko, utihnili so možje... Zvonik nad morjem, rjave oči rode hrepenenje, da bi gledal, dete v naročju, izpod trsja za jadrami, ki hite v neznano daljavbo. Rjave oči so sledile mornarju tja preko morja, priklicale so ga nazaj.

»Fantje,« pravi Marko, »razumete, da moram pozdraviti mater in nesti zaročnici prstan. Razumete? — Dobro. O polnoči odrinemo. Toda čujte! Da me ni do polnoči, ne čakajte, da slišite kaj sumljivega, odjadrajte. Primorci ste — vsem vam je zapisana smrt. Kapitan je v moji odsotnosti Jure, odpeljem se s tvojim čolnom, Rok. —

Rokov čoln drči po valovih. Vstaja tramontana, Nika zavija razvaljeno glavo v sivi mrak, nad Veprincem zažari zvezda. In tam nad morjem se zasveti luč, srebrno se razlije nad valovi...

Domači zvon!...

Ribič v čolnu sname klobuk, se klanja: »Zdrava mati milosti, zdrava zvezda Trsatska! Sveti nam ubogim mornarjem, vodi nas srečno v pristan! Zdrava hiša očetova, dom stare čednosti in skromnosti! Zdrava nemila mati, ki si kriva, da ti břodi po

nevarnostih sin, da mu zamira srce hrenenja...«

Sladko zadiši preko valov. Trta cete... Dehti bosiljek... Mimo hite ljubljeni bregovi. Sive mreže, razpete okrog vasi, se izpremene v velikanske plahte smrtonosne bele žene, Lovrana je kakor dom volkodlakov in širna gladina s posavnim jadrom, ki břodi po nji, je kakor pokrajina iz drugega sveta.

In vse je tiho razen šumenja morja o junakih, ki so umirali zanj — na njem. Posluša sin morja znano pesem, odgovarja glasno: »Kaj mi poješ o minulem? Ljutejši nego nekdaj je današnji boj zate. Tvoja straža smo — a zdi se, da boš skoraj naš grob. — Da bi ne pel nikdar, da nas je minula slava in poštenje, da nam je zamrl rod in jezik. Ne, Boga mi! Dokler stoji Učka gora in Kastov grad, tako dolgo se bomo upirali tuji oblasti in poginu!«

Naglo se pode pred Markovimi misli slike prošlosti, upi prihodnosti. Šolal se je v Senju in v Dubrovniku. Goreča mlada duša je spoznala, da je narod, živeč neznan in neslavljen ob Adriji, kraljevič Marko, ki spi, ki vstane. Kakor pesnik v Ljubljani, kakor mnogo vročih zanešenih duš, je veroval v Napoleonovo poslanstvo, v vstajenje Ilirije. Marmont si je bil osvojil hitro srca. Mož, blag in pravičen, ki je gorel za zauščeni narod, ki je cenil njegov jezik, vpošteval njegove navade. Toda bil je en sam Marmont! Nade Ilircev v Napoleona so se razpršile hitro — počasi, a vstrajno bo prodiral francoski jezik, gladek in nevarnejši od okorne nemščine, povsod so nastavljeni tujci — uvedene so tuje postave — v svojem domu ne veš več kam.

Morje toži: Ni kruha od tujca, Marko. V sebi išcite, Ilirci, ne v drugih, moći.

Ruski car Nikolaj II., sedeč na štoru drevesa, ki ga je sam posekal; zadaj vojaška straža. On, ki je tolikim podpisal prognanstvo, je danes sam — prognanec...

V sebi?! Bridko, žal. Kdaj prevzame razcepljene veje velikega drevesa zavest skupnosti, ko ne veše brat za brata? Začudili so se Trogirci, ko so slišali govoriti avstrijske vojake v njihovem jeziku, tako malo so vedeli, da žive ramo ob rami z njimi bratje. Le malo kdo veše,

Ljudje od Soče.

Spisal Stanko Bor.

VII.

Môra.

mirni noči sem se sprehabjal po cesti, mislil svoje misli, kakor jih mora misliti človek v mesečni noči ob naši Soči, odganjal misli, da je le z nočjo nastopil mir, in se hotel vživeti v prizor: Študent potuje ob Soči; mesečna noč, šumenje Soče — tajinstvena pesem — vsenaokoli tih mir, vse naokoli z mesečino tako okrašeno, da bi moral misliti, da hodi po deveti deželi. Glej krasoto, ki je razlita po drevju, grmičevju, po beli cesti, po modro zeleni vodi, po zelenih vrtovih, po belih hišicah! Čuj šumenje oboževane reke, razloži si to šumenje in poslušal boš pesem, kakršne še ni zapel pesnik in uglasbil skladatelj! Uživaj tihu mir, zakaj takega miru ne najdeš na svetu! Ali si moreš misliti, študent, lepšega kosčka zemlje, lepše noči, blažilnejšega miru, kot tu? Deveta dežela ... Zakaj ti je hudo, zakaj ti je vedno hujše, zakaj si vedno nemirnejši? Ali ni to deveta dežela? ...

Nevede sem zavil v vas in po vasi in se streznil, ko sem zagledal v mali

Gani se, stari, in prinesi gospodu stol iz sobe!« je rekla starka.

»Ni treba, saj lahko tu sedim! Kar podomače!«

Primaknil sem nizko pručko k ognjišču in sedel nanjo.

Mož je sedel na svoje prejšnje mesto, ženica je znova zanetila ogenj.

»Kuhate večerjo?«

»Da, večerjo! In kosilo in zajterk in vse, ker samo ponoči smemo kuriti. Oh, težki časi!«

»Kaj sta sama pri hiši?«

»Sama! Sin je na vojni, hči je omotena na oni strani Soče. Od sina nobenega pisma, od hčere odrezana in kot po prepadu ločena. Ves dan sem presedela na vrtu in neprestano gledala na njeno hišo. Saj vem, da bi je ne mogla videti z oslabelimi očmi, ali videla bi rada, da bi se kaj zganilo pri njeni hiši, da bi zaprla vrata, ali odprla okno, da bi razobesila perilo, da bi dala kakršenkoli znak od sebe. Pa sem presedela in gledala ves dan zastonj. Mrtva in kot izumrla je njeni hiši, niti listič se ne gane na njenem vrtu, še mačka se ne plazi okoli hiše, petelin ne vodi kokoši po dvorišču ... Moj Bog, kaki časi!«

Obrisala si je s predpasnikom oči, pihnila v ogenj, se ozrla — kakor boječe — na moža, in nadaljevala tiše ko prej.

»Skrb za sina in hčer pleše neprestano po glavi, stiska srce. Ne mine tre-

ne morem spati; če za trenutek zaprem oči, vidim Janeza smrtno ranjenega na bojišču, vidim, kako se ruši Metkina hiša, kako steza sirota roke za pomoč na to stran; ali vidim samoten grob, lesen križ na njem, ali se mi zdi, da sedim na vrtu, gledam na ono stran, pa ne vidim Metkine hiše, brez sledu je izginila ... Gospod, strašno je to ...«

Zakrila si je obraz, telo se ji je strešlo kot v krču. Ozrl sem se na moža. Topo je zrl po veži, nepremično sedel, najinega pogovora kot da ni slišal.

»Vse naj bi še bilo, da ni vsaj stari tak. Ne spregovori besedice, da ga na kolenih prosim za njo. Plazi se okoli hiše kot megla, presedi cele ure na vrtu, zre za granatami in šrapneli, kot da ga prav nič ne brigajo in ga ne morejo raniti; če mu dam jesti, jé, če mu ne dam, ne jé; ne reče ni besedice, molči, vedno molči, že par dni molči. O, ta molk!«

»Oče, ali bi kadili dobro cigaro?« sem ga vprašal, stopil k njemu, mu jo ponudil in prižgal.

»Hvala!«

»Tak pogovori se kaj s prijaznim gospodom! Kaj si bo le mislil o tebi, ker samo molči?«

Nerodno, v zadregi, skoro plaho me je pogledal, porinil skoro pol cigare v usta, obrnil pogled v temen vežni kot in rekel tiho: »Kaj je novega po svetu?«

»Vojska je; nekateri pravijo, da to ni več novost, zato ne vem nobene novosti, ki bi vas zanimala. Časniki pridejo teden pozneje ...«

»Ali dobivate časnike?«

»Že dobim sem-intja katerega!«

»Kako je v Galiciji?«

»Zmagujemo! Od zmage pri Gorlicah ne-prestano zmagujejo!«

»Seveda neprestano zmagujemo, mi vedno zmagujemo! Ali je bil pri zmagi pri Gorlicah sedemindvetdeseti polk zraven? Ali je bil pri drugih zmagah zraven? To bi me zanimalo!«

»Tega pa ne vem!«

»Vidite, vedno, kadar zmagamo, se mi poraja misel: Ali je bil pri zmagi sedemindvetdeseti polk zraven? Moj sin Janez služi pri sedemindvetdesetem.«

Molk.

»Kdaj pa smo zmagali pri Gorlicah — ali kako ste že imenovali tisti kraj?«

»Začetkom maja.«

»Glejte, zadnje pismo od njega smo dobili sredi aprila. Je že bil zraven pri tisti zmagi pri Gorlicah ... začetkom maja ... Zadnji stavek je govoril poltihi in kot sam zase.«

»Kaj bi obupavali, če ni pisma! Je pač križ sedaj s pošto, ko ste tako med dvema frontama, med dvema ognjem! ...«

»Stisnjeni smo v kletko, kletka postaja vedno ožja, vi jo pritiskate, od ene strani, Lah jo pritiska od druge. Ne moremo dihati v njej, od vseh strani seda nekaj na

Naše čete v zakopih ob Soči pred vpadom v Italijo.

hišici luč. Pomislil sem, nato odpril prerta vrata in vstopil.

»Dober večer!«

Postarna ženica se je sukala okoli ognjišča, osivel mož je sedel v temnem vežnem kotu, oklepal z rokami kolena in zamišljeno strmel na ognjišče. Ko sem pozdravil, sta se prestrašila, starica je prevrnila kozo in polila ogenj, mož je naglo vstal in stopil proti meni.

»Kaj bi radi?« je vprašal.

»Pravzaprav nič! Na izprehodu sem zapazil pri vas luč, zahotel se mi je domačega razgovora in sem vstopil.«

»Jej, kako čisto po naše govorite!

nutek, da bi ne mislila na njiju. Kot v mučnih sanjah hodim okoli, primem kako stvar v roke, pa v hipu pozabim, zakaj sem jo prijela — na hčer sem se zmisnila; stečem na vrt in gledam na ono stran, moram, moram zapaziti kak znak od nje — mislim; in ko zrem, zrem na njeno hišo, da se mi temni od napenjanja pred očmi, mi naenkrat presune srce bridka misel: Kaj pa z Janezom? Njena hiša je še nedotaknjena, ne bo tako hudo z njo kot z njim. In hitim nazaj v hišo, da poiščem njegovo zadnje pismo. In od njevega pisma hitim na vrt, da pogledam na njeno hišo. Tako je podnevnu, ponoči

nas, nas tlači k tlom, nam jemlje sapo... Sinu bi pisal — ne smem! Ne smem stegniti roke iz kletke, vi ne dovolite. O hčeri bi rad zvedel, kaj, kako — ne morem! Lah bi me nakrcal, če bi stegnil roko iz kletke... O, kako seda vedno težje, vedno obupneje nekaj na nas, nas tlači in pritiska k tlom...« Zgrabil se je za prsa, kot da ga res tišči v njih, in zavezal, kot da hoče široko dihniti. Ali kot da noče sapa skozi grlo, je spačil obraz. Mučno mi je bilo gledati ga.

Naenkrat se je stresel, planil na noge, kot s silo odtrgal roke od prs in sunil z njimi v zrak, kot da hoče nekaj odgnati proč od sebe.

»Môra... môra...« je zahropel.

Prvi vtis je bil, da se ga je polotila hipna blaznost. Žena je glasno zajo-kala.

Pogledal je na njo, pogledal name, ki sem kot prikovan stal ob njem, zamahnil z roko in s počasnimi koraki odšel v mesečno noč.

»Čemu drezaš v odprto rano?« me je prešinila misel in osramočen pred samim seboj, sem se hotel izmuzniti iz veže.

»Ostanite... ne hodite... postoterjena môra sede name in nanj, ko bova sama, ko bo molčal... Črne kave vam dam!« je govorila starka skozi solze.

»Drugič, mati! Z Bogom!«

Naglo sem odšel.

Njegovo hropenje: Môra... môra... se mi je zarezalo v ušesa in zvenelo ne-prestano in zbadajoče v njih.

Zunaj je v lahnem vetrču šepetalo drevje: Môra... môra... Na beli cesti — se mi je zdelo — vidim z velikimi rdečimi črkami vse polno napisov: Môra... môra... Ali ne leži na belih hišicah nekaj težkega? Môra... môra... Ali si moreš razložiti zamolklo šumenje modrozelene reke? Môra... môra... Ali sedaj veš, zakaj je bilo študentu vedno tesneje pri srcu in je bil vedno nemirnejši? Ali čutiš, kaj visi v zraku, kaj je primešano bajnemu večeru, da ne deluje, kot večer v deveti deželi?...

Môra... môra...

Pod Učko goro.

(Dalje.)

Slika iz časa francoske vlade. — Lea Fatur.

Velika je bila tisti dan jeza v Kastičevi hiši. Mati in oče sta mu že bila izbrala nevesto iz poštene, imovite hiše.

Marko je ostal trd. Kupil je prstan v Zlatarski ulici na Reki, izprosil je dekle od staršev — zapustil bo očeta in mater, pa ne zapustil zaročenke.

Zaveslal je med skale, ki skrivajo luknje in jame, neznane carinarjem, dobro znane beguncem in skrivačem, privezal je čoln na zarjavel obroč, ki je služil že

obuta nogu, niso čevljii za tako pot, Marko... Kaj, kdo стоji tu?!

»Živel, cesar!« — se ogiasi iz grma nepoznan glas, dvigne se nepoznana postava. Zaseda ali kaj? Marko seže v ribiško srajco, odgovori porogljivo: »Naj živil!«

Naglo ga prime nepoznani za rame: »Kdo si ti?«

»Ribič, ki se vrača z lova, kakor vidiš. A ti — ti si carinar, ki lazi za mojo zaročenko?«

»Ti si Marko?«

Besna jeza je zvenela iz obeh glasov, divje veselje je kipelo iz Pompilija, ko je vpil: »Ah! Dočakal sem te... Rekel sem, da prideš. Ti si begunec, zapadel si postavi, ti si moj jetnik...«

»Drži me!...«

Od skal odmeva hrupni Markov smeh. Carinar je vrgel okrog njega vrv — naglo in zvito — toda Marko jo ulovi, jo vrže okrog carinara, ga prime in dvigne in vrže visoko, da je letel v kolobaru v morje.

»Že pridejo,« je hropel še v letu carinar, Marko je klical za njim: »Ohladi se, prijatelj, in ne hodi Kastvanom v proso.«

Že pridejo, pravi! je pomislil nato. Je imel vrag kaka znamenja, da prikliče orožnike? — Zdaj velja naglost in pogum!

Zažvižgal je trikrat presunljivo rezko. Divje je zalajal nad Preluko pes, čutilo se je, da hoče odtrgati verigo. Slišali so se klici. Zaplamenela je luč. Na vrhu se je pokazala bela postava, ki je hitela navzdol naproti navzgor hitečemu, v črni tmini pod njo, v svitu luči za njo je bila kakor poslanec drugih svetov. Že se je oklenila njegovega vrata, ihteč, smeja:

»Marko! Moj Marko!« — in že je prihitel za njo oče, za njim ded, mati in babica, vse Bedino selo, razburjeno, prestrašeno.

»Marko, Bog te je dal, kaj žvižgaš tako glasno, ko tiči in stika carinar tod? — Glej, da te ne vzame vrag!« — tako je pozdravil oče nevoljno prihodnjega zeta, pomneč, v kake sitnosti ga zaplete labko tak obisk.

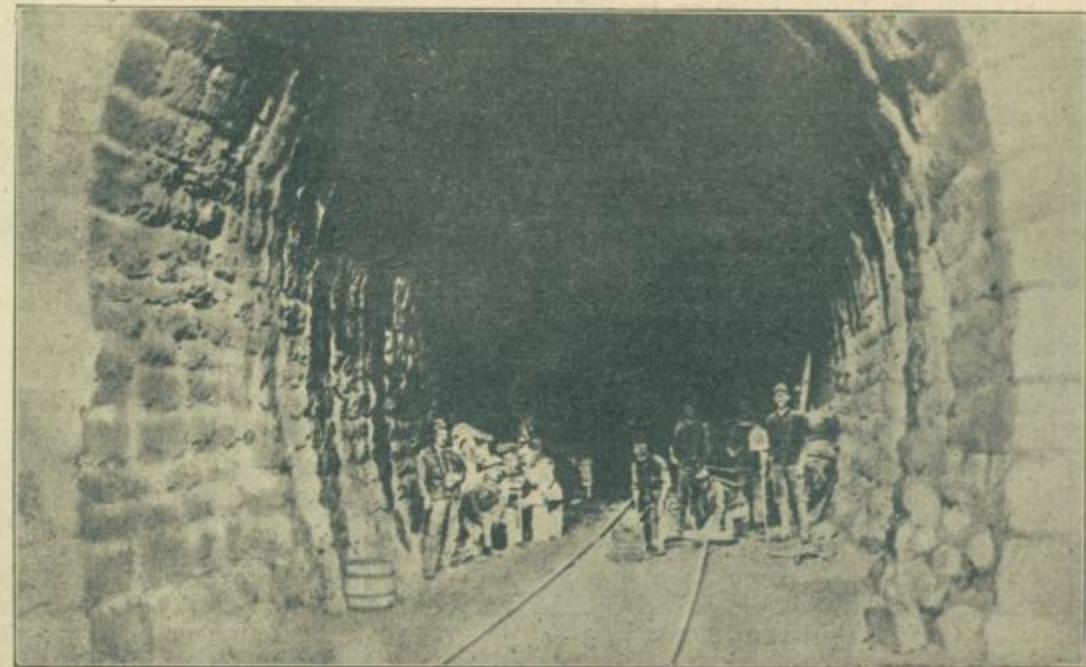
»Me je že lovil,« se je smejal Marko, »klical sem vas zato, ker ne sme stopiti v vašo hišo begunec in ker so morda že blizu. Tu, Vida, prstan, ki te spominja moje ljubezni in zvestobe. Tu, darilo očetu, materi, Darinki. Za hip samo sem prišel,

S soške fronte: Vhod v kaverno višjega poveljstva. Telefonske žice levo in desno vežejo poveljstvo s posameznimi oddelki soške fronte.

davno umrlim rodovom, in stopil je na izdrzano skalo z urnimi nogami. Zdaj do stezice — in navzgor. Kaj me prijemlješ kopina, kakor svareča roka? Ne poznaš ribiča, ki se vrača s svojim plenom z lova? — Glej, luč me čaka tam gori in kratko je odmerjen beguncu čas...

Kopine in kamnje. Trdo stopa v čevlje

S soške fronte: Zavetišče brzjavnega oddelka.

Ljudje od Soče.

Spisal Stanko Bor.

VIII.

Fantiček.

odčastnik je prihajal vsako noč s pošto in konjiči, ki so nam prinašali živež v postojanke; ta mi je povedoval:

»Čuden fantiček — fant skoro ne morem reči — tisti fantiček, ki je pred včerajnjem ponoči prebrodil in preplaval Sočo in prišel k nam. Ko si je odpomogel od strahu, ki so mu ga vzbudile straže — ni dosti manjkalo, da ga niso ubili — ko se je najel in povedal, da je zato prišel, ker so ga namevali odpeljati v Sicilijo ali bogve kam, mu je stisnil major desetak v roko in ga izročil meni, da ga popeljem k brigadnemu poveljstvu. Fantiček je bil voljan dečko,

lepo se je zahvalil gospodu majorju, podal vsem navzočim častnikom roko in me vprašal, če mi je pot dobro znana, drugače pelje on mene, ne jaz njega, in sicer po bližnjici, da bova, kot bi trenil, na vrhu. Potolažil sem ga, da se nam ne mudri, sicer pa da konji ne zmorejo vsake bližnjice.

In smo odšli na pot. Kakor rečeno je bil fantiček voljan, na vsako vprašanje mi je lepo odgovoril, prav živo mi je naslikal, kako živijo laški vojaki v njihovi vasi, kako se zabavajo laški častniki, ki imajo v njihovi hiši svojo kuhinjo. Fantiček je na vsako vprašanje voljno odgovoril, dokler mu ni na um prišlo, da je začel on mene spraševati.

Ako mislim, da bo vojna še dolgo trajala?

»Ne vem!« je bil odgovor.

Ako mislim, bodo-li šli naši kdaj čez Sočo in zasedli njegovo rojstno vas, da se čimprej vrne domov?

»Ne vem!«

Postavim slučaj, da bodo enkrat šli čez Sočo: Ali bo smel toliko časa ostati na pobočju teh hribov, vsak dan oddaleč

gledati rodno vas in čakati rešilnega trenutka?

Težko bo šlo!

Le zakaj težko?

Ker ne bodo višja poveljstva dovolila.

Zakaj ne bodo dovolila? Le zakaj bi

ne dovolila?

Zakaj, je težko reči, ali najbrž, skoraj gotovo ne bodo dovolila.

Kaj bi le imela proti njemu? In če jim pove, da brez rodne vasi in brez Soče ne more živeti?! Zakaj pa je ubežal z one strani, če ne zato, ker ni hotel v tuje, nepoznane kraje, ker je vedel, da bi ločitve od te doline ne prenesel?

Le naj pove, ali da bi pomagalo, je malo, pravzaprav nobenega upanja.

Zakaj ne, le zakaj ne?

Zato, ker prvič na teh pobočjih ne stanuje nihče več razun vojakov, drugič je premlad, da bi ga mogli vojaki vtakniti v uniformo in za karkoli uporabiti, tretjič, ker višja poveljstva sploh ne bodo dovolila.

Zakaj je pa potem prišel na to stran, če ga ne bodo pustili bližu domače vasi, da bi jo mogel vsak dan vsaj od daleč gledati?

Zakaj, hm, to bo že sam bolje vedel kot kdo drugi.

Fantiček je umolknil. Dopadel mi je, hotel sem nadaljevati pogovor z njim, seveda ne o tem, kar sva ravnokar premotivala. Ali s fantičkovo voljnostjo je bilo pri kraju. S kratkim da ali ne se me je hotel znebiti, ali mi pa sploh ni odgovoril. Tudi je začel zaostajati — dotedaj je bil prvi in sem ga komaj dohajal — in se vedno in vedno ozirati na Sočo in na drugo stran. Naenkrat je zaostal, sedel na tla in začel tožiti, da mu je zašel kamenček v čevelj. Dolgo časa smo ga morali čakati, da je spravil kamenček ven. Nismo naredili deset korakov, ko se je naenkrat domislil bližnjice, po kateri bo v desetih minutah na vrhu, kjer nas počaka. Ker ga seveda nisem smel pustiti iz oči, se je kmalu domislil, da je gospodu majorju pozabil nekaj povedati, in hotel nazaj k njemu. Ko tudi to ni obvezljalo, se je razjezik. Kaj si jaz sploh domisljam, da sem?! Gospod major je bil tako prijazen ž njim, mu je dal jesti in piti in desetak, govoril prijazno in naklonjeno ž njim, ga vedno in vedno povpraševal, nima-li še kake želje. Naj le počakam, ob prvi priliki me zatoži gospodu majorju, bom že videl, ker sem tako trd, neprijazen, neizprosen.

Da imam povelje, prvesti ga k brigadnemu poveljstvu in moram povelje izvršiti, to je vsa moja trdost, neprrijaznost, in neizprosnost, sem mu odvrnil.

Kaj pa, če on sploh noče govoriti pri trdem višjem poveljstvu, ki mu ne misli te male želje izpolniti? Če molči in stavi samo eno zahtevo: da ga pripelje pred gospoda majorja. On mu bo že dovolil.

To je njegova stvar. Ali višja poveljstva bodo že našla sredstvo, da bo spregovoril.

»To je pa nasilje!« je zavpil, da sem ga moral stresti za ramo in opozoriti, da nimamo navade v taki bližini sovražnika vpiti.

»Zakaj sem pa prišel sem?« je parkrat trdovratno ponovil.

Njegova stvar, sem odvrnil.

S sklonjeno glavo je korakal dalje, na nobeno vprašanje ni hotel odgovoriti, kar jezila me je že trdovratnost tega štirinajst petnajstletnega fantička.

Ko so na nebu že ugašale zvezde,

Boj za Verdun. Tu so se pozicije večkrat menjavale. — Beg nemških čet iz utrjene post-jank.

je naenkrat obstal, mi pogledal živo v oči in govoril nestrpno: »Kaj pa, če bi poprosil poveljstvo za dovoljenje, da bi smel vsako noč spremljati vas, ki vodite tren v postojanke? Da morem tudi jaz voditi enega konja, sem dovolj velik.«

»Premajhen! Misliš, da bi ti jaz, ki sem odgovoren za konje, katerega zapal?« sem rekel, ker me je njegova trma jezila.

Onemoglo je vprašal: »Torej ne ostarem tukaj?«

»To odločiti ni moja stvar! Z višimi poveljstvi se dogovori!«

Ves potrt je nadaljeval pot. Iz njegovega nemira sem sklepal, da nekaj namerava, in sem dobro pazil nanj. Res je po par korakih vzklknil: »Grem pa nazaj k majorju,« skočil s pota in jo ucvrl po košenici navzdol. Jaz naglo za njim in sem ga kmalu imel. Kot besen je bil okoli sebe, se branil in enomer ponavljal, da gre h gospodu majorju. Morda sem malo preveč osorno dosegel in mu dopedoval, da moram izvršiti povelje. Ko ptič, ki mu ostrijejo peroti, je šel do vrha.

Vsled sitnosti z njim smo imeli znamo. Beli dan je že vstajal na vzhodu, ko smo dospeli do vrha. Prav skrbelo me je, kako spravim konje po golem grebenu, da nas sovražnik ne zapazi in ne začne obstreljevati. Ukažem: preden po košenici, kar najhitreje čez vrh, na drugi strani se zberemo.

Ali mi ni fantiček tu naredil največjo nepriliko in sitnost? Še sedaj se čudim, kako da niso začeli Lahi streljati na nas! Sredi košenice, prav na vrhu, je sedel, se obrnil proti Soči in svoji rodni vasi in mi začel krčevito jokati. Ničesar ni rekel, na nobeno tolažilno besedo ni odgovoril, še to ga ni ganilo, da sem mu rekel, da

mu višja poveljstva morebiti le dovolijo, da ostane — jokal je.

Meni nerodno! Konji že vsi onostran vrha, iz sovražnega vidika, beli dan, da nas vsak sovražni vojak z one strani Soče s prostimi očmi vidi, midva na prostem, sredi košenice!

Najhujše je bilo to, da nisem mogel stegniti roke, ga prijeti in odnesti sovražniku izpred oči — tako je jokal, tako me je prevzel njegov jok. Kaj vem, zakaj nisem mogel! Zadostuj vam: Nisem in nisem mogel!

Ko je postala stvar vendar prenevarka in bi bil sovražnik res neumen, če ne bi streljal na naju, sem moral poklicati dva moža od konj, da sta ga prenesla na varno, za vrh. Dokler sta ga nesla tostran hriba se je branil in otepal, na oni strani se je vdal in šel radovoljno naprej. S sklonjeno glavo, temen, molčeč...

Taka trma v štirinajst, petnajstletnem fantičku! . . .

Pod Učko goro.

(Dalje.)

Slika iz časa francoske vlade. — Lea Fatur.

»Kvarner vragov!« zakriči znan glas. Vzklik »Jezus!« zamre na Franinih ustih — odletel je zapah, jok burje prevlada materin krik: »Rok, duša moja!« — Vidin klic: »Marko, moj kraljevič!«

»Mati!« — »Vida!«

Odlete plašči. V kapitanski obleki stoji tu Marko, objemlje Vido. Mornar Rok vrže vrečo raz rame, se pozdravlja z materjo in s sosedji. Val vprašanj je objel begunca, prošenj, očitkov: »Zakaj si prisel?«

Begunca se smeji: »Krasno je naše

življenje . . . Krasno, ko beži Francoz — krasno, kadar se vname boj . . . Dum — bum. — To vam je ples. Jadra polna vetra, fantje pri topovih in veslih. Sadite vi drugi brokole, sušite smokve in pletite mreže . . .«

Smejita se, a bridko jima je pri duši. Dom, tiki in mirni, kdaj bo smel mornar počivati v tebi?

Marko pozdravi 'gosta, se 'razveseli, se zaplete z njim v pogovor v tujem je-

Francoski maršal Joffre, ki so ga ob obletnici njegove zmage nad Nemci ob reki Marni odlikovali Američani z masivno-zlato lavorjevo vejico.

ziku. Vida stoji, vrti nov prstan na prstu. Moj Bog, koliko mu je hotela potožiti, on pa ne posluša, ne vpraša, govoriti z nepoznanim, pritegne Roka v pogovor in zdaj pravi očetu: »Nocoj odpeljem jaz gospoda; ako pride še kdaj, naj vam bo ljub kot brat, izvršite vse, kar želi.«

Boj za Verdun. Napad nemške infanterije, izvršen neposredno po iztoku "duščega plina" — na odsek trdovratno branjene francoske postojanke.

Ilustrirani Glasnik

Letno stane 8 K [ena številka 20 vin.], za Nemčijo 10 K, za druge države in Ameriko 13 K. — Slike in dopisi se pošiljajo uredništvu „Ilustr. Glasnika“ v Ljubljani [Katol. Tiskarna], naročnina, reklamacije in inserati na upravnistvo.

Izhaja ob četrtkih ⌂ 29. novembra 1917

Ameriško vojaštvo.

Prehod ameriških vojakov preko velikega westminstrskega mostu v Londonu.

Ljudje od Soče.

Spisal Stanko Bor.

IX.

Pokop.

o vročem dnevu sem dobil zvečer povelje, da prisostvujem pogrebu mož in podčastnikov, ki so jih tekom dneva ubile granate. Vse, ki so padli, sem poznal, govoril dolge mesece z njimi o njih družinah, o njih nevestah, o divni Dalmaciji, moževal, kdaj mora po

priliki končati ta nesrečna vojna, kdaj se po priliki vrnem domov. Težko in hudo mi je bilo prisostvovati njihovim pogrebom in pokopom, misliti, koliko donebesnih upanj, koliko tih ljubezni, koliko jeklene volje, koliko živega veselja do življenja bo pokopanega z njimi. Vendar — rad sem jih imel, dolžnost je bila, jih spremi na zadnji poti, brez ozira na to, da sem dobil povelje in sem moral.

Duhovnika ni bilo, vojaki so molče polagali krsto za krsto v prostrano jamo, častniki in bližnji ter daljni sorodniki padlih, vojaki, smo molče in z odkritimi glavami prisostvovali žalostnemu pokopu; če je kdo zinil, so bili pogrebci, ko so se jezili na temo — luči ni bilo; blizu in oddaljeno

so pokali šrapneli, udarjale granate; ni bilo izključeno, da naenkrat udari med nas granata, ali se nad nami razpoči šrapnel; mrtvaške, temne, črne misli so nas navdajale.

Kaj vem, koliko krst so imeli pogrebci še položiti v prostrano jamo, ko smo začuli med divjimi kostanji tih korake. In preden smo se dobro zavedli, se je izvil iz polteme pogreb: štirje starci so nosili črno krsto, za krsto je korakala postarana, sklučena ženica, mlada žena in dvoje otrok, ki sta se pritiskala k mladi ženi.

Ako je mogla biti mera mrtvaških, temnih in črnih misli še bolj polna kot dosedaj, se je pri meni napolnila čez vrh.

»Granata ga je ubila, starca... Še podnevu sem zvedel...« je šepnil bataljonski pribičnik. Vsi smo kot v tihi grozi zrli na žalosten pogreb, še tisti, ki so polagali krste padlih vojakov v jamo, so prenehali s svojim delom.

Par korakov od vojaškega pokopališča je strmelo v poltemno noč par preprostih križev; naznanjali so imena domačega prebivalstva, ki je padlo, ker se ni moglo ločiti od doma, ki je rajši imelo smrt doma kot negotovost življenja in potikanja po tujini. Nov grob je turobno zijal v noč in čakal, da sprejme novo žrtev... Pokopališče v trgu je bilo obstrelovano, je bilo noč na noč razsvetljeno po sovražnih žarometih, niso mogli revni ljudje pokopavati svojcev na mestih, ki so si jih morda izvolili v življenju...

Moj Bog, umreti... umreti... sem misil težke misli. Mlad si — ali kaj zopet in vedno in vedno misliš le nasel... Še živiš, ali tej nesrečneži — ne, ne nesrečneži, ki so doživelj svoje od Boga jim določeno bivanje na zemlji — nesrečneži, ki morajo gledati smrt nad vse drage osebe... Mama, kaj bi bilo z vami, če bi me danes zadela granata, pa bi me sedaj polagali v hladno zemljo, z odkritimi glavami bi stali tovariši ob grobu in molčali, vi bi v tistem trenutku še vedno upali in molili? Ali vendar... ali vendar... Ne, saj jaz ne bi ničesar več čutil... In če se jutri zgodi, ali pojutrišnjem ali kadarkoli — jaz ne bom čutil... Vi, vi... In že zopet misliš nasel! Živ si, upajte, mama, molite, mama... Ali glej to tugo, glej, pomisli, tugo te starke, te mlade žene... Vojak si, moraš pasti, zato si tu, da padeš, med tisoči si izbran, da padeš... Ali nisi tisti trenutek, ko si vedel, da si ravno ti eden izbranih, začutil oledenelo kri po žilah, smrtni srage na čelu in ti je bilo do obupa težko, da se moraš vziveti v misel, biti žrtvovan, umreti... Vedel si, od tistega trenutka, ko si bil izbran, si vedel,

krutostjo te je izbrala — on pa je ljubil svojo rodno grudo, se ni mogel odtrgati od nje in ga je v ljubezni doletelo, kar čaka tebe v neljubezni... Vseeno, ali mu je bila smrt dobrodošla? Komu je smrt dobrodošla? Ali ne bi še rad živel v ljubezni, ki je morda ravno v tistem tre-

se privijala k materi in jo ovirala pri hoji; neprestano se je morala sklanjati k njima; da bi jima rekla kako besedo, nisem slišal, le z božanjem je hotela tešiti njih nemir.

Kot prikovani smo stali, ko je šel pogreb mimo nas. Za hipe sem pozabil na naše mrtvece in mislil samo na tugo, ki je zadela to družino.

Major je pomignil našim pogrebcem, hitro so položili zadnji dve krsti v jamo, vrgli smo vsak grudo prsti na krste in odšli k novemu grobu.

»Tudi on je junak!« je rekel major s svečanim glasom in tako glasno, da so ga morali i domači slišati.

Eden pogrebcev je naprej molil očenjaš za mrtvega, trije glasovi so mu odgovarjali, vmes je zdajindaj rekel ženski glas kako besedo, njej je sledil pritajen vzdih, potem je ženski glas naglo umolnil, kakor da ga je premagal jok.

Ko je starec odmolil, je pokropil grob in krsto, nato so dvignili krsto in jo začeli spuščati v grob.

»A - a - ah - - -« je pretresel bolestenv krik zrak in nas ter nam za hipe zastavil kri po žilah. Starka je stopila korak proti grobu, zakrilila z rokami in zavpila: »Moj Janez...« In v njenem glasu je bila vsa tuga, ki jo je trpela.

Zona me je pretresla. Da je bil učinek njenega glasu še večji, je udarila nekje blizu granata, njeni drobci in kamenje in zemlja je zasikala po zraku in začela deževati okoli nas.

»Mama...« je jeknila mlada žena in stegnila roko po njej, ali prestopiti ni mogla, otroka sta se zavila v neno krilo in se tako pritiskala k njej, da ni mogla prestopiti.

»Tiho!... Tiho!... Mirl!« je vzkliknilo par glasov skoro istočasno, močne roke so pridržale starko, da ni omahnila v grob.

»Za božjo voljo, bodite tiho!« je rekel major in jo vlekel od groba.

Poskusila se je otresti močnih rok in planiti nazaj h grobu. Ko se ji ni posrečilo, je rekla polblazno: »Še jokati mi ne pustite...«

Tolike tuge nisem mogel gledati, v grlu me je tišalo, okoli srca mi je bilo tesno, tesno, pri njenem polblaznem glasu so mi vstajali lasje pokoncu. Vrgel sem grudo v nov grob in odhitel v noč.

In še danes mi zveni po ušeh njen obopen glas.

Pod Učko goro.

(Dalje.)

Slika iz časa francoske vlade. — Lea Fatur.

Z mrzlo vodo je hodil Bradašina od carinarja do carinarja in mu močil glavo, Tonka je nalivala na ognjišču kavo in jo prinašala zevajočim: »Dajte, pijte, izkadijo se vam bo iz glave.«

Gledali so debelo: »Kaj smo tu?« Drug drugega je vpraševal in pravil: Kaj ni poslal Pompilio po nas, ko smo čakali tu nanj? — Kaj nismo lovili skrivačev? — Tu vam je bila čudolepa žena. — Pili smo tam. Kako smo zdaj tu?

Ni bilo prvič, da so se vpraševali po hudi pijanosti: Kje vraga sem se napil? S kom sem bil in kaj sem delal?

»Čakali smo te tu, to vem,« je trdil Tržačan. Pompilio si je gladil boleče čelo: »Vem, da smo se zmenili, da se sestanemo zvečer pri Bradašini... Treba nam je hoditi s tako zmešano glavo.«

Ameriška vojaška pomoč ententi. Vojaki korakajo čez trg Trafalgar v Londonu.

kaj te čaka — mama, lahko ste slutili, kaj me čaka, in morate biti pripravljeni na vse — in lahko si sklepali svoje račune... Ta-le pa, ta-le starec, ali je on vedel? Ti si izbran, pošast s satanskimi očmi, peklenskimi naklepi, peklensko

pričan, da bo živel, ker ni izbran?...

Šli so mimo nas. Napeto sem gledal starni v obraz, pa nisem mogel razbrati njenih potez, tako tesno je pritiskala glavo na prsi in med ramena; bledo v obrazu mlade žene sem videl; otroka sta drhtela,

Ilustrirani Glasnik

Letno stane 12 K [ena številka 30 din.], za Nemčijo 14 K, za druge države in Ameriko 16 K. — Slike in dopisi se pošiljajo uredništvu „Ilustr. Glasnika“ v Ljubljani [Katol. Tiskarna], naročnina, reklamacije in inserati na upravništvo.

Izhaja ob četrtkih @ 3. januarja 1918

Srečno novo leto
vsem cencji, naročnikom
želi uredništvo
Ilustr. Glasnika.

Ljudje od Soče.

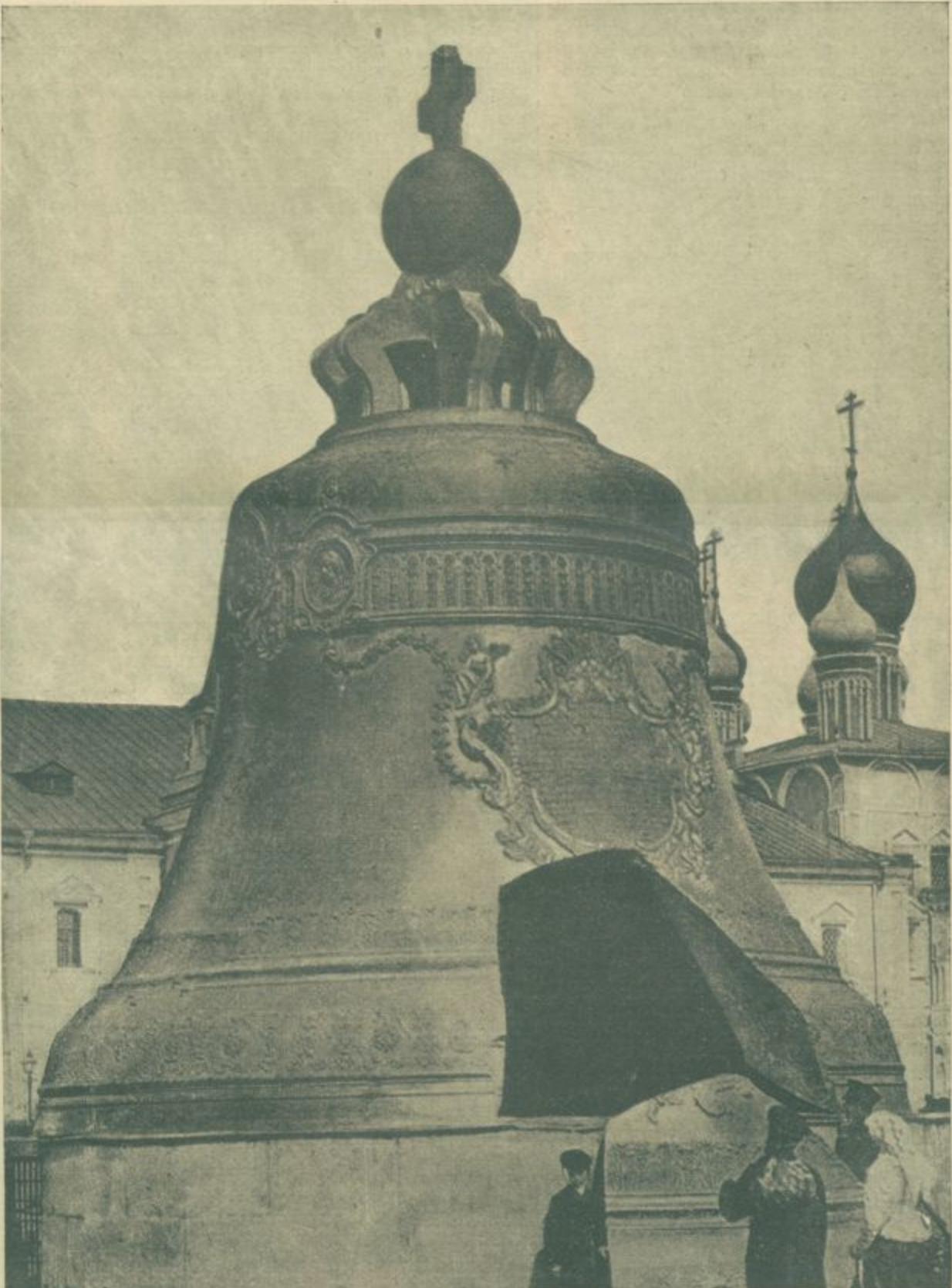
Spisal Stanko Bor.

X.

Ali je mogoče . . .

Težki dnevi, prav svinčeni, so ležali na soški dolini. Od ranega jutra do poznega večera se je odigraval peklenški ples — in ginile so hiše s površja zemlje, ginile so v kupe ometa, tramov in kamenja; ginila so cvetoča polja, ginila so v puščobne pasove zemlje: razorane, jama pri jami, kamen pri kamenu, nikjer zelene bilke več; ginili so vrtovi: sadno drevje — suha rebra — je molelo proti nebu, kakor bi hotelo nekoga tožiti, okleščene veje so ležale razmetane po tleh, nezrelo sadje je gnilo; gole štrelice so kazale trte, nemo so vpile v svoji zapuščenosti. In v hišah so umirali ljudje in jih je pokopal omet, tramovje in kamenje pod seboj; na razoranem polju so umirali; po vrtovih so ležali nepokopani; golih trt se je tuščam držala krvava capa, ki je priletela sem, ko je lastnika raztrgal granata.

Tudi zvečer in ponoči je bilo nevarno zapuščati podzemski bivališča, vendar me vsa nevarnost ni mogla odvrniti od

»Car Kolokol« („kralj zvonov“) v Moskvi, največji na svetu, čigar obseg je znašal 18 metrov in je bil krog 6 metrov visok ter je tehtal skoro 202.000 kg, je tudi — rekviriran.

vsakovečerne navade in potrebe: sprehoditi se, naužiti se svežega zraka, iti k sosedu-sotrinu na desni, na levi, po-

vprašat, kako je prebil dan, kako je kosila smrt med njegovimi ljudmi, potožiti mu, iskat tolažbe, prijateljsko se pomeniti.

Ko sem šel mimo hiše, v kateri sem ob mirnih dneh spil marsikatero skodelico mleka, spregovoril mnogo domačih besed: s starim očetom modro in resno, z mlado in staro gospodinjo tolažilno in bodrilno, z otroki cicibansko, ko sem šel mimo, sem zapazil, da je danes izgubila ogel, da jo drže ostali trije le s težavo pokonci. Stopil sem na kup kamenja in ometa, da si ogledam škodo od blizu.

Tedaj sem videl na dvorišču voz, ob njem starega očeta, ki je z veliko vnemo nakladal gnoj nanj.

»Kaj pa delate, oče?«

»I, gnoj nakladam, kakor vidite!« je rekel skoro sitno, kakor da ga jezi, da ga vprašujem po stvareh, ki jih gledam z lastnimi očmi.

Osupnilo me je. Po takem dnevu, kot je bil danes, ko je hiša izgubila ogel in leze na to stran, kjer nima opore — naklada gnoj in mi niti ne da prijaznega odgovora kakor dosedaj vselej.

edini tujec v Izraelu? Pospraviti bi bilo treba, kar vzamete s seboj, urediti, kar zakopljete v zemljo, sto in sto malenkosti narediti, da niti kdaj ne bo v tem kratkem času, ki vam je določen — vi pa nakladate gnoj in mislite na oranje za repo . . .

Že med mojimi besedami je začel zopet nakladati gnoj na voz. Ko sem nehal, mi je odgovoril od hiše ženski glas z vprašanjem, ki je bilo pol joka: »Torej je res, gospod?«

V silni zadregi sem bil. Da sem vedel, da mlada prisluškuje, bi s starim ne govoril tako odkrito. Z moškim je lažje govoriti o najtežji žrtvi, ki jo mora doprnesti, kot z žensko o najlažji, ki jo šele sluti. Vendar nisem mogel nazaj, ker je gotovo vse čula.

»Vi tudi še ne veste?«

»Ali . . . ali je . . . mogoče . . . ?« je kriknila, kakor da ji je šele v tem hipu jasno, kaj terjajo od nje, kakor da vidi v

rekel jezno. Pogledal me ni, z delom ni prenehal.

Milada je še vedno ihtela, od nekje iz polteme soji prilagala štiri otroška grla, vmes se je zdaj in zdaj oglasil tresoč glas, ki je hotel tolažiti, pa je sredi besede zamrl kakor zamorjen po joku.

Tiho sem odšel v bližnji strelski jarek, da posetim tovariša; v srcu je dozorel sklep, da se vrnem, ko se nekoliko potolažijo, in pripravim starca do tega, da stori, kar je njegova dolžnost.

Ni mi dalo miru, žalost, ki sem jo gledal, me je hitro gnala nazaj na svoje pozorišče. Obstal sem pri kupu kamenja in ometa, ki ga je izbila granata iz hiše, in prisluhnil.

»Malo gnoja zapeljeva na njivo v rebru, moja Liska . . . Malo gnoja, da pognojimo njivico in posejemo repo . . . Le pridna, moja Liska, pa ničesar se ne boj . . . Ne bo te ubilo . . . Na njivico v rebru ni še padla nobena granata . . .« je govoril starec in vpregal kravo pred voz.

Od nekje iz teme sem čul bolestne vzdihe, čul pretrgane besedice ljubezni, ki nameravajo uspavati deco, ali ni ena besedica ni bila popolna, druga polovica kot da je zastala v grlu . . .

Nisem stopil med nje.

Prč je zdej to staro le-to, Ži-har smove-se-li vsi. Kersmoždravna

te-MU
Nov'-ga
vča-
šulk jih
si vo-
Bab' Št

sve-tu bi-li, Pa zo se od nas lo-či-li, Zdaju grob' le-že mr-tvi.

kropenska.

sve-tu.

le-ta

ka-li-

je k'že

ši-li:

dans ne

»Kako to, da nakladate gnoj danes, ravno danes?«

»Nakladam ga, ker je potreba. Za repo pognojim tisto njivo v rebru, na njo še ni padla nobena granata.« Počasi in hladno je govoril, z delom ni prenehal ni za hip.

Stisnilo me je pri srcu. Ali res še ne ve, da mora v par dneh zapustiti domačijo? In kako je to, kak človek je to, da danes, po takih grozotah, ko se mu hiša seseda na kup, mirno nalaga gnoj na voz in misli na repo in njivo v rebru, ki je še ni zadela granata?

»Čudno se mi zdi, oče, da ravno danes, ko . . .«

»Zakaj bi danes ne?«

»Čudno se mi zdi, da sploh mislite še na pognojitev tiste njive.«

»Ali naj posadim repo v negnojeno zemljo?«

Ni me hotel razumeti.

»Kaj še niste slišali?«

»Kaj?«

»No, to, kar vsi že vedo, in se pravljajo za odhod.«

Hipoma je prenehal z delom, se nalonil na vile in naglo vprašal: »Torej nas mislijo res pognati z doma?«

»Kaj še res ne veste? Vsi tarnajo nad tem, vsa dolina govori samo o tem, vsi, ki morajo iti, jokajo — kako da ste

duhu vso bedo, ki ji grozi v tujimi, kakor da je ta žrtev največja, katero mora dati neizprosnii vojni.

Krik je zataval po hiši, ki se je nagnala; nekje iz polteme mu je odgovoril otročji jok; nekje iz polteme sem čul ženski vzduh; krik je zataval po dvorišču, ki je nosilo sledove razdejanja, se odbijal od hleva do kašče, od kašče do hiše, se dotaknil sleherne stvarce, slehernegra orodja, sleherne pedi zemlje, ki je bila njihova, ki je bila tako ljubljena . . . Z dvorišča je pobegnil na razdejani vrt, z vrta na razorano polje. Krik je bil tako bolesen in je tako turobno zadonel po tem razdejanju, da bi vztrepitali tisoči, ki so ga bili posredno povzročili, če bi jim prišel na uho.

Mirno, kakor da ni mlada v srce segajoče kriknila, kakor da pretresljivo ne joče, kakor da ne čuje ženinih vzduhov in otroškega joka, je nakladal z vedno večjo vnemo gnoj na voz.

»Oče, brez vas bodo šli otroci polnagi po svetu. Svetujem vam . . .«

»Pustite me v miru!«

Pljunil je v dlani, si ju pomencal in ni nehal z delom.

»Bodite pametni, vdajte se v usodo, saj vidite, da ni drugega izhoda . . .«

»Lepo vas prosim, dajte mi mir!« je

Pod Učko goro.

(Konec.)

Slika iz časa francoske vlade. — Lea Fatur.

Tu se je ustavil Pompilio, vsedel se je in rekel: »Tu sva bolj na samem nego pri meni. Povej mi, kako si zvedela, da sem tu?«

»V težavah sem živila, vrgajala otroka, molila zate. Vedno sem prosila Madono, da dobim kak glas o tebi . . . Prišlo je pismo . . .«

Planil je: »Kdo vraga ti je pisal? — Tonio? . . .«

»Ne. Pismo je bilo pisano francosko, podpisano je bilo meni neznano ime. Pozvalo me je, da naj grem k tebi, ker se ženiš — ti, ki si meni zaročen, Pompilio . . .«

Vstala je tudi ona — stala je tik njega, nad globokim breznom, položila mu je roko na ramo in govorila proseče: »Pompilio, kaj je treba tebi hoditi okrog teh deklet in krajev, ki te sovražijo? — Vrni se z menoj domov. Še stoji naša mala hišica, pošten kruh si dobi pošten človek.«

»Ah! Ti sramota in žalost moja! — Pri tebi naj okopavam njivice, naj jem kruh v potu svojega obrazu? . . . Ne! Jaz

Ljudje od Soče.

Spisal Stanko Bor.

XI.

Slovo.

hudem topniškem ognju me je nekdo klical k telefonu. Že po prvi besedi sem spoznal glas našega bataljonskega poveljnika. Ko sem povedal, da sem jaz pri telefonu, se je vsulo name bolj kot laške granate na moj odsek. Topniški opazovalec mu poroča, da se izza mojega odseka sprehajajo ljudje po polju. Kak poveljnik sem, da kaj takega dovolim, da tako neusmiljeno in nesmiselno izpostavljam svoje ljudi smrti. Če sem že po svojem srcu tak krutež, mi kliče v spomin paragraf vojaškega zakonika, ki govorí o varovanju moštva. Sicer se bova zvečer, ko nas nadomesti drug bataljon, osebno pomenila v vsej stvari.

Pokorno sem odgovoril nazaj, da ničesar ne vem o kakem sprehajanju izza svojega odseka.

»Tem hujše,« je grmelo po telefonu, »tem slabše, tem bolj obsojanja vredno! Lep poveljnik, ki ne drži discipline nad svojimi ljudmi, lep poveljnik, ki ne ve, kod se sprehajajo njegovi ljudje. Ha, seveda, kako naj ve, če pa tiči kje v kaki luknji, najvarnejši v odseku, trepeče za svoje življenje, potek bitke in življenje svojih ljudi pa prepušča usodi.«

Odgovoril sem, da ne tičim na najvarnejšem prostorčku, ampak ves čas pri telefonu, sredi odseka, na mestu, kamor spadam. Gospod major bi to tudi že lahko vedel, saj me skoro vseh deset minut pokliče, vpraša za potek bitke, in sem vedno takoj pri roki.

»Dà, dà, pri roki, da mi vdihujete, kako vas obdelava sovražno topništvo. Ni čuda, sami ste si krivi, zakaj pustite, da se ljudje sprehajajo po odseku. Red hočem imeti, in sicer takoj. O ostalem govoriva zvečer. Za sedaj vam rečem le toliko: Žal mi je, da moram revidirati svoje dobro mnenje o vas. Konec.«

Planil sem po strelnem jarku, šel od moža do moža, od straže do straže, vsakega natančno pogledal, vprašal, če morda ni zapustil svojega mesta in šel na polje.

Vsak je bil na svojem mestu, ni eden ni manjkal, odgovor vseh je bil miren in resen: »Vsak je vesel, da mu ni treba hoditi iz strelnega jarka, ki vsaj kolikortoliko čuva človeka. Kaj bi delal na polju?«

V svesti si svoje in svojih ljudi nedolžnosti sem odločno prijal za telefon in vpil vanj:

»Halo, bataljonsko poveljništvo! — Tu odsek praporščak M.; praporščak sam pri telefonu. Prosim, ali je gospod major pri telefonu?«

»Dà!«

»Gospod major, pokorno naznanjam: Prebrodil sem ves strelni jarek od moža

do moža; ni eden ne manjka; ni eden ni tekom dneva zapustil svojega skrivališča. Gospod major me dolži dejanj, ki jih nisem kriv in ne morem biti zanje odgovoren.«

»Ali kako pride po tem topniški opazovalec do tega, da kaj takega naznanja?«

»Tega ne vem.«

»Potripi trenutek, da ga vprašam. Major me je zopet tikal, torej je bila vsa stvar poravnana.

Obdržal sem telefonsko poslušalo na

Betanija pri Jeruzalemu.

ušesu in slišal, kako je zaklical topniškemu opazovalcu, da mi dela krivico, ker po mojem odseku, ali izza mojega odseka se nihče ne sprehaja; vsi moji ljudje so na svojem mestu, v strelnem jarku. Naj rajši

Sveti trije Kralji iz Jutrovih dežel.

njegova baterija intenzivneje obstreluje sovražno, ki obstreluje moj odsek, kot da poroča vesti, ki naj bi opravičile tak silen nastop sovražnega topništva ravno na moj odsek.

Užaljeno je odgovarjal topniški opazovalec, da več verjame svojim lastnim očem kot poročanju kakega praporščaka. Skozi daljnogled opazuje že več kot eno uro, kako leta izza mojega odseka mož — brez suknje, golorok, da bi menda premotil sovražnika. Plazi se od jame do jame, od grmičevja do grmičevja, od drevesa do drevesa; zdaj se prikaže tu, zdaj tam; izgine; blizu udari granata, človek bi mislil, da ga je ubila — na, pa ti pride iz kake jame, ko se razkadi dim. Vzbuja vtis, da se jih več sprehaja po razravnem polju in vrtu, ker nastopa zdaj tu, zdaj tam. Prav gotovo je sovražno topništvo tega mnenja, drugače bi ne bruhalo s tako silo ravno na ta odsek. Naj dotedčni praporščak naredi red, pa ga ne bo sovražno topništvo tako obdelovalo, pa ne bo nas krivil, da premalo obdelujemo baterije, ki bruhajo nanj.

»Vi!« je zagrmelo po telefonu proti meni.

(Slabo znamenje: vika me.)

»Čujem, gospod major! Vseeno se ne čutim krivega. Moji ljudje so vsi na svojem mestu, nobeden mojih se ne sprehaja. Za ljudi drugih stotnij, za ves bataljon pa vendar ne morem biti jaz odgovoren.«

»Vam že pokažem biti predrzen in govoriti z užaljenim glasom. Za vse, kar se godi v vašem odseku in za vašim odsekom, ste mi vi odgovorni, osebno odgovorni! Ste me razumeli?«

»Zunaj dežuje granat in šrapnelov, vseeno grem sam takoj ven, da vršim svojo osebno odgovornost.«

Vrgel sem telefon telefonistu in hitel proti izhodu iz strelskega jarka. Telefonist je vpil za meno, da me gospod major kliče nazaj k telefonu in hoče na vsak način z meno govoriti. Rekel sem, naj mu sporoči, da sem že odšel iz strelskega jarka na prosto polje.

Povzpel sem se iz jarka, se naslonil na rob in pogledal po polju. Črn dim je ležal na njem, jama pri jami, semintja se je dvigalo ožgano koruzno steblo, duh po smodniku in oglju me je začegetal v nosu. Videl nisem nikogar, izumrlo kot puščava je plakalo uničeno in razrvano polje, pogled nanj je bil žalosten kot pogled na pokopališče ob uri duhov, ko vsi mrtveci zapustijo svoje grobove.

niški opazovalec ne laže — tedaj sem ga zagledal možakarja? Iz velike, po granati izkopane jame je planil, ker je blizu udarila granata, potekel proti meni, počenil za kup kamenja in zemlje in obležal kot zadet.

Tako silno in tako blizu je udarila granata, da sem v hipu ležal na dnu jarka in sam nisem vedel, ali sem sam padel, ali me je vrgel zračni pritisk. Ko

Vas felahov (kmetov) v Jutranji deželi.

In ne dovolj razdejanja in opustošenja. Še vedno padajo granate na polje in vrt v ozadju, še vedno se dvigajo novi črni stebri dima s polja in vrta, še vedno se dviga zemlja in kamenje v zrak in se preseljuje z ene strani, z enega mesta na drugo stran, na vse strani.

Sikalo mi je okoli glave. »Ne pustum lahkomiseln in radi majorjeve sitnosti tu svojega življenja,« sem si mislil in se že pripravljal, da skočim nazaj v jarek.

Tedaj — da, major ima prav, top-

je popadala zemlja in kamenje, ki ga je dvignila granata, nazaj na zemljo, in sem zopet pogledal na polje, ga je zavijal gost dim. Dolgo časa sem moral napenjati oči, da sem razbral, kje je. Še vedno je ležal kot mrtev.

»Mrtev je,« sem mislil, »to naznam majorju, da bo mir.«

Ali ni bil mrtev. Razločno sem videl, da se je zgani.

■ Poklical sem dva sanitetna vojaka in jim ukazal, da ga spravita v jarek.

Po vseh štirih sta se splazila ven in se plazila od jame do jame.

Ali glej! Naenkrat se je ranjene dvignil, ozrl se naokoli in potekel par korakov proti meni.

Spoznal sem ga. Posestnik tega polja je bil.

Kolikokrat sva že moževala, on na njivi, jaz v strelskej jarku. Ali kak je bil! Obraz počrnel, iznad desnega očesa mu je curljala kri, lasje razmršeni, brki povučeni, brez suknje, srajčna rokava zasukana nad

Kaira, ki so jo napadli angleški letalci; v ozadju se vidijo piramide.

komolcem in srajca na desni rami je vsa krvava.

»Držita ga!« sem zavpil.

Eden sanitetnih vojakov je iztegnil roke iz Jame, mimo katere je hitel starec, in ga pritegnil k sebi.

»Za božjo voljo, oče, kaj pa mislite, kaj pa delate?« sem ga vprašal, ko je bil v jarku.

Tuje, kakor da me ni še nikdar videl, me je pogledal, povesil nato svoj pogled in rekel polglasno kakor da govorí sam s seboj: »Slovo sem jemal, slovo od svojega polja, slovo od svojega vrta, slovo od svojega vsega, slovo od svojega življenja ...«

»Pri belem dnevu, v takem ognju greste slovo jemal od svojega polja? So vražno topništvo greste hujskat na nas ...«

»Kar obesite me, ustrelite me, bom vsaj doma pokopan. Bolje je biti mrtev na lastni zemlji kakor živ na tuji. Kaj nas pa podite v tujino?«

Sanitejca sta ga obvezovala, jaz sem majorju natančno poročal, kdo je, zakaj je taval po polju, da je ranjen.

»Pa ne hudo?«

»Ne vem. Obraz je ves črn od dima in prašen od prahu, bojim se, da si ne bi rane zastrupil.«

»Z Bogom, oče!«

»Samo v tujino ne ...«

Voljno je sledil sanitejcu. Nikdar več ga nisem videl.

Carmen Sylva.

(„Kraljičine pravljice“. Spisala Carmen Sylva.)

Marsikdo me je že vprašal, zakaj stavim to ime pred svoje spise. Naj vam povem.

Ko sem bila otrok, še nihče ni poznal električne in brzojava. Seli na konjih so prenašali vesti od kraja v kraj. Kraljeva pisma so se morala dostaviti ob vsakem vremenu in ob vsaki uri. V tisti noči je zatrobil poštni rog in prebudil speče prebivalce. Sel v uniformi, z visokim rumenim klobukom je obstal pred hišo. Kolikokrat v zmešnjavi ni bilo mogoče najti žveplenek, kajti tudi teh nismo imeli tako, kot sedaj v vsaki koči. Spominjam se še dobro, da sem videla pri babici majhen strojček, napolnjen z neko tekočino. Ob pritisku na neko pero se je pokazal plamenček, s katerim se je zanetil ogenj. V otroški sobi smo imeli samo lojeve sveče — boljše so bile le za salon. S kakim veseljem smo

»Tudi po suhem nas bo kmalu vozila taka ladja!« Smejali so se in niso verjeli svojim besedam. Pa kmalu so se uresničile. Tudi veliki ljudje ne vedo vselej vsega. Resnično ne vedo, in celo živali so jih morale marsikaj naučiti. Ali morda ne verjamete? Le poglejte samo psa ali mačko, kako skrbno si izbirata sočna zelišča, kadar potrebuje leka bolnemu želodcu. Od živali se je človek naučil iskati zdravil med rastlinami.

Vzrastla sem v najlepšem bukovem gozdu, ki je bil višji kot naš grad in temu tako blizu, da so njega visoke sence segale tik do našega praga. Ob oknu svoje sobe sem tako spretno oponašala kukavice in grlice, da sem jih privabila v neposredno bližino, kjer so potem jezno vpile nad neznanim jim ptičem. V dolgih jesenskih večerih smo se podali k velikemu, krasnemu parku v sredini gozda, kjer smo poslušali jelene. Eden je sprožil z dolgo-trajnim zategnjenim tuljenjem, drugi so mu odgovarjali. Veličastno je bilo slišati, kako so vabile živali druga drugo na boj. Govoriti nismo smeli, komaj dihati, kajti neverjetno je, kako tanek sluh imajo te živali. Edino lučico, ki smo jo nosili seboj, smo morali zastreti, da jih nismo preplašili. Kadar je prišla žival le preblizu, sem se oklenila očetove roke, kajti tesno mi je postal. — Tudi sove in čuki so vpile okrog gradu. Kolikokrat je prihitela mati v otroško sobo, meneč, da jokajo otroci. Pozno ponoči, v luninem svitu so prišli prav pred prag zajčki, posedli so se pokonci kot možički in se igrali. Kako zaupe so bile veverice. Nekoč je ta rado-vedna živalca z orehom v gobčku prišla tik pred očetov škorenj, radovedno se pogledavala v svetlem usnju in šele potem zbežala, ko je oče premaknil nogo. Ptičkov sem imela na stotine na svojem oknu. Krmila sem jih vso zimo. V gajbice jih nisem zapirala nikdar. Čemu! Sami so prišli k meni, celo klicali so me, kadar sem jim pozabila natresti zrna na okno. Poznala sem vsakega posameznega. Dobro sem ločila požrešnje in odrivalce od drugih. Kar sem imela, sem ž njimi delila, celo maslen kruh, mandeljne in podobne slaščice. Še danes stoji ono okno, na katerem sem jih krmila. — In koliko lepega mi je pričoval moj gozd, kadar sem po-hajala po njegovih samotnih potih. Nad vse sem ljubila vihar. Kadar je upogibal mogočne hraste in stoletne bukve, da so vzdihovali bolečin, sem pokrila svoje rjave lase s čepico, poklicala svoja dva Bernardinca, in dirjala sem čez gozd, kar vprek, in poslušala njega pesem. Kadar sem se vrnila, sem jo zapisala, a pokazala nikomur. To je bila najina tajnost, moja in gozdova. Vedela sem predobro, da bi nju nihče ne umel. In kadar se te spomnim sedaj, temno lesovje, mi pesem sama hiti pod pero — daljni pozdrav iz daljnih dni. Očitali so mi, da sem predivja, moj gozd pa se ni hudoval, kadar sem objemala njegova drevesa in poljubljala njih lubje.

Godrnjal ni, kadar sem pela svoje pesmi v vedno drugih melodijah. Cvetja nisem odtrgavala nikdar. Bala sem se, raniti ga. Še danes vem, kje so cvetete najvišje in najlepše cvetice in kaj so govorile moji duši. Celo mrtvo listje mi je šepetal ob vsaki stopinji. Lepše je šumelo kot kraljevo oblačilo, kajti bilo je samo najlepše oblačilo gozdnega veličastva. Ali ste že zapazili, kadar ste stopali po mehkih gozdnih tleh, kako votlo in zamolklo je odmeval vaš korak? Nešteto-krat sem se vlegla na tla, položila glavo na mahovino in mislila, mislila, kaj je pač tam spodaj. Opazovala sem mravlje pri

Ob proklamaciji samostojnosti Poljske. Poljski ulanci kot spremiščevalne čete članov novosestavljenega regentskega sveta za kraljevino Poljsko v slavnostnem sprevodu.

»Takoj ga pošlji k meni, da ga zdravnik obveže.«

»Še eno prošnjo, gospod major: Ne recite mu žal besede, poznam ga, sila rahločuten je in pa... in pa... z doma mora...«

»Ali te topništvo sedaj manj obdeluje?«

»Za enkrat ne morem reči.«

»Le glej, da mi prineseš zdravo kožo zvečer. Pivo pride. Vso jezo in neprijetnosti poplaknemo z njim. — Moža takoj pošlji! Konec!«

»K gospodu majorju morate, zdravnik vam mora obvezati rano, da se ne zastrupi, sem se obrnil k starcu.«

»Saj pravim, naj me obesi, naj me da ustreliti — rajši kot v tujino...«

jo otroci snažili in pristrigavali in tekmovali med seboj, kdo bo napravil delo tako spretno, da mu ne bo ugasnila sveča pod škarjami.

V kočiji sem prepotovala vso Nemčijo. Železnih tirov je bilo tedaj le malo. V voznu mojih roditeljev so mi pritrdirili otroški stolec tako visoko ob oknu, da sem zrla lahko ven v naravo. Kolikokrat sem se sklonila daleč ven in zaklicala postiljonu: »Stric! zatrob!« In res mi je zatrobil svoje najlepše pesmi. Kadar so se utrudili konji, smo zamenjali voznika in konje in novi »stric« je znal zopet nove pesmi. To je bilo veselje. — Ko je bila moja mamica še majhna deklica, so izpustili po reki Renu prvi parobrod. Kdor ga ni videl, tega ni hotel verjeti. Ljudje so se smeiali in rekli: